

**TÜRK
KOOPERATİFÇİLİK
KURUMU**

KOOPERATİFÇİLİK

Sayı - Number 21
Temmuz - Eylül 1973
July - September

THE TURKISH COOPERATIVE ASSOCIATION was founded at Istanbul University in the year 1931, under the name of the Turkish Cooperative Society (Türk Kooperatifçilik Cemiyeti).

Its headquarters was moved to Ankara in late 1933, and at the beginning of 1934 amended its Statutes in conformance with the conditions prevailing at that date.

The Society changed its name to the «Turkish Cooperative Association» in 1948, and amended its Statutes in conformance with the Law on Associations No. 3512.

The General Assembly of the Association convened on 30th May 1964 and resolved that in the light of its 33 years of experience and in accordance with the requirements of the planned economy era, the Statutes of the Association should be re-written. The new Statutes drawn up accordingly were reviewed and adopted by the General Assembly at its meeting on 27th June, 1965.

The Government declared it as an Association Serving Public Interest in 1946. The subject with which the Association is concerned is theoretical and practical cooperative work. Its object is to propagate cooperative ideas in theoretical and practical fields, to promote the cooperative spirit and ideas, and to support activities in this direction.

In order to achieve the objects outlined in its statutes, the Association engages in the following activities :

a. Conduct or cause to be conducted research on the subject of cooperative movements, commission its members or other scholars, experts and authors to write articles and books and prepare summaries of articles and books on subjects pertaining to cooperative movements and publish them.

b. Prepare or cause to be prepared standard statutes and balance sheets for the various types of cooperatives.

c. Make contacts nationally or internationally among all types of public and private agencies, organizations associations and persons on the subjects related to cooperative movements legislation and applications, and express its opinion on these subjects either directly or on request.

d. Convene academic meetings and arrange cooperative weeks, festivals and general cooperative conventions.

e. Conduct lectures, courses, seminars and general knowledge competitions in different parts of the country on the subject of cooperatives.

f. Join as member those international organizations and associations whose objects are similar to its own.

g. Set up a library in the headquarters of the Association, closely connected with the cooperative movement concept, legislation and application and composed of books, periodicals and brochures in Turkish and foreign languages.

h. Participate in the conventions of international cooperative organizations, attend the conferences to be arranged by such organizations and make the Turkish cooperative movement commonly known.

j. Make endeavours to ensure that the concept and application of the cooperative movement is widely diffused, that it develops and takes root, that it is included in the curricula of vocational schools, that chairs on the cooperative movement are instituted in the universities, academies and schools of higher learning and that institutes specializing in the cooperative movement are founded.

k. Support and sustain the activities and enterprises of existing cooperatives, act as guide to them in every respect, and at the request of the member cooperatives and cooperative organizations have their balance sheets audited, as well as assist cooperatives in solving their management problems.

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

Sayı : 21

Temmuz — Eylül — 1973

Kooperatiflerle İlgili Kamu Politikalarının Tespitinde Kooperatiflerin Görüş ve Katkılarının Sağlanması	T. Güngör URAS	3
Türk Sigortacılığına ve Sigorta Kooperatifçiliğine Uygulanan Sistem	Remzi ŞAKA	9
Kooperatifçilik Ne Zaman Doğdu	Harun PASTANOĞLU	37
Cooperative Development During The Past 50 Years in Turkey	Harun PASTANOĞLU	49

Türk Kooperatifçilik Kurumu Tarafından
Üç Ayda Bir Yayınlanır.

Sayı : 5,— TL.

Yazışma Adresi : Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenışehir — Ankara

Türk Kooperatifçilik Kurumu Adına İmtiyaz Sahibi :
Harun Pastanoğlu

Yayınlanan Yazıların Sorumluluğu Yazarlarına Aittir.

CO-OPERATION

Number : 21

July — September — 1973

Participation of Cooperatives in the Formulation of Cooperative Policies by the Governments	T. Güngör URAS	3
Insurance System and Insurance Cooperatives in Turkey	Remzi SAKA	9
Genesis of the Co-operatives Movement III.	Harun PASTANOĞLU	37
Cooperative Development During the Past Years In Turkey	Harun PASTANOĞLU	49

Published by the Turkish Cooperation Association

Three Monthly Cooperative Studies Review

Corresponding Address

Türk Kooperatifçilik Kurumu

Mithatpaşa Caddesi 38/A Yenisehir — Ankara

Editor for the Turkish Cooperative Association

Harun Pastanoğlu

(All the articles express the views of the writers but not the Association)

KOOPERATİFLERLE İLGİLİ KAMU POLİTİKALARININ TESPİTİNDE KOOPERATİFLERİN GÖRÜŞ VE KATKILARININ SAĞLANMASI (1)

T. Güngör URAS
D.P. Teşkilâtı Uzmanı

Kooperatiflerle ilgili kamu politikalarının tespitinde kooperatiflerin görüş ve katkılarının sağlanması memleketimizde şimdiye kadar üzerinde durulmamış, yeni bir konudur.

Kooperatiflerle ilgili kamu politikalarının tesbitinde kooperatiflerin görüş ve katkıları iki şekilde gerçekleşebilir :

1) Kamu politikalarını oluşturan kişilerin doğru yargılarda bulunmalarını, doğru sonuçlara ulaşmalarını sağlayacak biçimde gerekli bilgi akımı kooperatiflerce sağlanır.

2) Kooperatifler birer baskı grubu olarak, kendilerini ilgilendiren kamu politikalarının oluşma safhasında belli ölçüdeki müdahaleler ile nihai sonuçları etkilerler.

Önemli olan bütün katkıların gönüllü kooperatifleşme demokratik bir düzen içinde, kanunî sınırlarda, normal usuller çerçevesinde gerçekleştirilmesidir.

Türkiye'de son on yılda başka alanlarda ilgi gruplarının, kendi konularındaki kamu politikalarının oluşması ve tespitine katkıda bulunmalarına ait geniş bir uygulamanın örnekleri ortaya çıkmıştır.

En başarılı uygulama, işçi örgütlerinin işçileri ilgilendiren konulardaki katkıları ve sorunun diğer yönü ile, işçi sorunlarıyla ilgili kamu politikalarının tesbitinde, kanunî örgütlerin görüş ve katkılarını istemenin normal bir usul olarak belirmesidir.

**KOOPERATİFLERLE İLGİLİ KAMU POLİTİKALARININ
TESPİTİNDE KOOPERATİFLERİN GÖRÜŞ VE
KATKILARININ SAĞLANMASI**

Aynı biçimde bir gelişme, değişik teknik personelin mesleki örgütleri için de bahis konusu olmaktadır.

Sorunu, kamunun işlerine dışarıdan müdahale şeklinde değil de, kamu yöneticilerine yardım yönünden değerlendirmekte büyük yarar vardır.

Bugüne kadar kooperatifçilik konusunda oluşturulan kamu politikaları kamu kesimindeki bürokratların yetenek, tecrübe ve çalışmalarını aksettirmektedir. Kooperatiflerin görüş ve katkılarından şimdiye kadar yararlanılamamıştır. Özellikle kooperatifçilik konusunda **kamu kesiminde ihtisaslaşmış bir birimin mevcut olmadığı** malumdur. Kamunun değişik kesimlerinde kooperatifçilikle kısmen ilgilenen değişik birimler mevcuttur. Bu birimlerde, münhasıran kooperatifçilik konusuyla meşgul olan ihtisas elemanları çalışmamaktadır. Sonuç olarak görülür ki **kamuda kooperatif politikasını oluşturacak ve ortaya koyacak teknisyenlerin, bürokratların teorik ve hissi ilişkileri yanında konunun değişik yönlerinden haberdar olmaları beklenemez.**

Halbuki, kamunun kooperatifçilik politikasının isabetli olarak saptanıp saptanmamasından ve bu politika uygulaması sonunda ortaya çıkacak durumdan yarar veya zarar görecektir olan kooperatiflerdir. Kooperatiflerin yönetiminden sorumlu olanlar ile hizmetlerinden yararlananların kendileriyle ilgili konularda teknisyenlerin ve bürokratların bilemeyeceği, göremeyeceği yönleri ortaya koymaları üzerinde önemle durulması gerekli bir sorumluluktur.

Eğer, kooperatiflerden, kooperatif ortaklarından bu tip bir bilgi ve istek akımı, bürokratlara ulaşamıyorsa, o zaman kooperatiflerle ilgili kamu politikasının doğru veya hatalı tesbitinden kamu yöneticilerini suçlama olanağı ortadan kalkar.

Görülebileceği gibi bu sistemin kurulmasında her kamu sektörünün ve hem de kooperatif sektörün yararı bulunmaktadır. O halde bütün sorun kısa sürede sistemi ortaya koyma noktasında toplanmaktadır.

Dağınık kooperatif örgütlerinin, kooperatif ortaklarının kooperatif politikasına ilişkin görüş ve temennilerini teker teker kamu kesimine ulaştırmaları imkânsızdır. Bu tip bir imkân bulunsa bile, dağınık görüşlerin kamu kesimindeki sorumlular için büyük bir değer taşımayacağı söylenebilir.

O halde sorun kooperatif kesimin örgütlenerek bir ilgi, menfaat veya baskı grubu şeklinde ortaya çıkması konusunda toplanmaktadır. Baskı grupları bugün demokratik batı toplumlarında kanuni sınırlar içinde faaliyet gösteren normal örgütlenme şekli olarak benimsenmektedir.

Türkiye'de kooperatif hareketi içinde, baskı grubu olarak örgütlenmenin kooperatif hareketin başarısını olumlu etkileyeceğini ortaya koyan işaretler mevcuttur.

Köy kooperatiflerinin Birliklerinin kuvvetlenmesi ve bu Birliklerin basın yayın organlarında seslerini duyurabilir hale gelmesi, kamu sorumlularını, belli konularda bu örgütlerden gelen istekleri dikkate almaya zorlamaktadır.

İşçi statüsündeki tarım kredi kooperatifleri memurlarının meydana getirdikleri örgüt kendileriyle ilgili bir çok konuda alınan kararlara iştirak etme durumundadır.

Yaş Meyva ve Sebze İhracatı konularında faaliyet gösteren yeni kurulan bazı tarım satış kooperatifleri birlikleri, ihracat politikası ve ihracata ilişkin sorunlarda kendilerini ilgilendiren kamu kararlarına yön verme çabasındadır. Yaş meyva ve sebze ihracatı konusunda kooperatif uygulamalarına örnek teşkil edecek niteliktedir.

Öte yanda Türkiye'de örgütlenme yönünden en başarılı kooperatif türlerinden birini teşkil eden pancar üretim kooperatiflerinin pancar ve şeker üretim ve fiyat politikalarının tesbitinde söz sahibi oldukları söylenemez. En fazla gübre kullanma durumunda olan Tarım Kooperatiflerinin gübre üretim ithalat ve fiyat politikalarının tespitinde doğrudan katkıları olamamaktadır.

Aynı sorun tüm büyük tarım satış kooperatifleri için bahis konusudur. Tarım ürünleri fiyat destekleme politikasını uygulayan kuruluşlar olan Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri bu uygulama nedeniyle ağır idari, mali sorunlarla karşılaştıkları halde, politika kararlarının alınmasında en ufak bir katkıları olamamakta, sadece uygulama safhasında sorumluluk yüklenmekte, maddi zararı üstlenmektedirler. Kooperatiflerle ilgili kamu politikalarının tesbitinde kooperatiflerin görüş ve katkılarının sağlanması için ön şart, kooperatiflerin üst örgütlenmelerinin gerçekleşmesidir.

Üst örgütlenme konusunda da en önemli sorun, üst örgütlerde üye kooperatiflerin gerçek temsilcisi niteliğini koruyacak

**KOOPERATİFLERLE İLGİLİ KAMU POLİTİKALARININ
TESPİTİNDE KOOPERATİFLERİN GÖRÜŞ VE
KATKILARININ SAĞLANMASI**

koşulların sağlanmasıdır. Üst örgütlenmelerin, tabandan kopuk, sun'i örgütler şeklinde ortaya çıkması, üst örgüterdeki görevlilerin bu örgütlerin maddi ve manevi avantajlarını kullanmak amacı güden tabandan kopuk kişiler olması halinde, bu örgütlerin kooperatiflerle ilgili kamu politikalarının tesbitinde görüş ve katkıda bulunmaları yarar yerine zarar getirir. Bu tip sun'i üst örgütler, üye kooperatifler yerine kendi yöneticilerinin menfaati için faaliyette bulunacaklarından bir süre sonra prestijlerini kaybederler ve kooperatif hareket ile kamu arasında kurulması istenen bağ onarılamıyacak biçimde kopar.

Bu nedenle kısa sürede, milli nitelikteki üst örgütlenmelerin hedef alınması yerine, belli kooperatif türlerinde bölge birlikleri, milli birlikler ve yakın konudaki kooperatif birlikleri arasında bölgesel birleşmelerle yetinmekte yarar vardır.

Türk kooperatifçiliğinin bugünkü seviyesinde ve önümüzdeki beş yıl içinde kooperatif sistem milli düzeyde üst örgütlenmeyi gerçek anlamda tamamlayabilecek yapıya sahip değildir. Bu konudaki zora dayanan çabalar, sun'i tabana dayanmayan bir üst örgütlenmenin ortaya çıkması sonucunu verebilir.

Kooperatiflerle ilgili kamu politikalarının tesbitinde kooperatiflerin görüş ve katkılarının sağlanması konusunda ilk aşama, değişik kooperatif türlerinin kendi konularıyla ilgili gerçekleri kamunun sorumlu birimlerine duyurma yolundaki girişimleri olmalıdır. Kamunun sorumlu birimlerine, belli kooperatif türlerinde, kooperatiflerin, kooperatif yöneticilerinin karşılaştıkları sorunların, içinde buldukları durumun kısa ifade ile uygulamaya ait gerçeklerin duyurulmasını sağlayacak sistem kurulmalıdır. Bu karşılıklı ilişki kurulabilir, karşılıklı haberleşme sistemi işleyebilirse sorumlu ve sorumsuz mevkilerdeki politikacıların veya bürokratların kooperatif hareketiyle ilgili sadece sözde veya kâğıt üzerinde kalan uygulamaya geçmeyen beyan ve taahhütlerde bulunmaları olanağı ortadan kalkar, kooperatifçilik programlarına ilişkin çalışmalarının denetimi imkânı ortaya çıkabilir.

Devletin kooperatifçiliğin gelişmesi için gereken tedbirleri almasını öngören Anayasa maddesine dayalı olarak son yıllarda kooperatifçilik konusunda geniş vaadlerde bulunulmakta, kooperatiflerin gelişmesi gerektiği, bu gelişmede kamunun bü-

tün olanaklarıyla gelişme çabalarının destekleneceği belirtilmekte, fakat gerçekte, sorumlu kişi ve kuruluşların kooperatif hareketine olan ilgisi hissi ve lafzi desteğin sınırını aşmamaktadır.

Örgütlenemiyen, kendileriyle ilgili konularda gerçekleri ortaya koyup kanunî haklarını arayan demokratik birimler halinde ortaya çıkamıyan kooperatif kesimden gelen şikâyetler de kamu oyuna yansımamayacak kadar cılız kalmaktadır.

Kooperatif hareketin destekleneceğine, desteklendiğine, gelişmekte olduğuna ilişkin politikacıların ve bürokratların beyanları kamu oyuna daha geniş şekilde duyurulabildiğinden, bir yanda kooperatifler ve kooperatifçiler karşılaştıkları ve sürüp giden, azalacağı yerde artan sorunlarıyla kendi başlarına boğuşagelirken, öte yandan kamu oyunda, kooperatifçiliğin kamuca desteklendiği, gelişmekte olduğu hakkında yanıltıcı bir kanı yaratılmaktadır.

Bu sorunların tek çözüm yolu **kooperatiflerin seslerini** sorumlu kişi ve kuruluşlara ve kamu oyuna **duyurabilecek güçte kendi aralarında örgütlenebilmeleridir**. Böyle bir örgütlenme halindedir ki, kooperatifler, beşer yıllık kalkınma plânlarında ve yıllık programlarda kooperatifçilik politikaları ve kooperatifçilikle ilgili tedbirler tesbit edilirken katkıda bulunabilirler. Toprak ve Tarım Reformu Kanun Tasarısı gibi memleketin tüm ekonomik ve sosyal düzenini ilgilendiren ve uygulanmasında kooperatiflere büyük sorumluluk düşen ve kooperatif örgütlenmede büyük ölçüde yeniden düzenlemeyi gerektirecek bir tasarının müzakeresinde kooperatifçilik üzerinde söz eden teorisyen, teknisyen, bürokrat ve politikacıların yanında konuyla doğrudan ilgili kuruluşlar olarak çalışmalara katılabilirler.

Türkiye'de kooperatifçiliğin geliştirilmesi amacını güden Türk ve Alman Hükümetlerinin işbirliğiyle hazırlanıp uygulanagelen, fakat hazırlanma ve uygulama safhasında sadece kamu sektörü temsilcilerinin söz sahibi oldukları, ortaya konan eğitim imkânlarının çoğundan kamu kesiminin yararlandırıldığı bir proje konusunda görüş ve temennilerini ortaya koyabilir.

Bu konularda geçmiş uygulamalarla ilgili olarak kamu kesimini tenkide pek imkân olmasa gerektir. Tam tersine kamu

**KOOPERATİFLERLE İLGİLİ KAMU POLİTİKALARININ
TESPİTİNDE KOOPERATİFLERİN GÖRÜŞ VE
KATKILARININ SAĞLANMASI**

kesimindeki teknisyenler, bürokratlar ve politikacılar, kendileriyle ilgili konulardaki politikalarının tesbitinde kooperatiflerin katkılarını sağlayacak tedbirler önermekte ve bu konudaki çabaları desteklemektedirler.

Üst örgütlenmelerin kısa sürede tamamlanması için kamu kesiminden gelen iyi niyet bunun işaretidir. Kooperatifler Kanununun getirdiği Danışma Meclisi fikri kamunun kooperatifçilik konusundaki çalışma ve kararlarında kooperatif kesiminden gelecek desteği arzuladığını ve beklediğini belgelemektedir.

becya

TÜRK SİGORTACILIĞINA ve SİGORTA KOOPERATİFÇİLİĞİNE UYGULANAN SİSTEM

I

Remzi SAKA

1 — Türk Sigortacılığını da, Sigorta Kooperatifçiliğini de tarihi metotla incelemeğe çalışalım.

I — İmparatorluk Türkiyesinde toplumu «Tanrı buyrukları» ile yöneltmek temel fikirdi. Hükümetlerle tabiâtiyle ilâhiy-yül-menşe idi. Kuvvetini de medreseden alırdı. İmparatorluk Türkiye'sinde medrese (Küllü-şey-in kadir) idi. İctihat kapılarının kapalı oluşu da (hile-i şeriyeye) yi yobaz sanatı yapmıştı.

Meslek ve siyaset otoritelerimizin daha önce çeşitli nedenlerle açıkladığımız ortak fikirlerine göre İmparatorluk Türkiyesini boğaziçinin mavi sularına gömen gerçek olay, gerçek neden yobazların makinayı kâfir icadı sayarak taşlaması ve İmparatorluğun makina medeniyetine zamanında ve kararınca katılamaması idi. Sigorta endüstrisi de bu acı kaderin etkisi altında kalmış medrese sadece makinayı değil ve fakat batılı tekniği de kâfir icadı ve sigortayı da (islâmiyetin tahrir ettiği memnu ef'al) den saymıştı. Tanrının takdirine karşı alınacak her tedbir küfür'dü. Bir müslümanın hayatını sigorta ettirmesi (gayritullaha) dokunurdu.

a) Bu sakat, bu geri görüşü tanzimat reformu da değiştirememişti. Gerçi tanzimat İmparatorluk Türkiyesinde batıya yönelen bir reform hareketi idi. Fakat hareket, çeşitli vesilelerle de tekrarladığımız gibi tek değil iki yönlü idi. Yönlerden ilki (batı-müsbet bilgi) öteki de (Doğu-medrese) idi. (Tanzimatın medreseye prim vermek zorunda kaldığı) inancında fikir şövalyelerimiz birleşmekte idi. (1)

**TÜRK SİGORTACILIĞINA ve SİGORTA
KOOPERATİFÇİLİĞİNE UYGULANAN SİSTEM**

b) Meşrutiyet Türkiye'sinde dahi sigorta islâmiyetin ya sakladığı işler arasında idi. Yasağı kaldırmak için babi-meşayrat'e dahi başvurulmuştu. Maşeyrat kapısına ilk baş vuran da İstanbul'da Sultanahmette Kapı Ağası Mahallesinde 3 numaralı evde oturan Mahmut Celâlettindi. Mahmut Celâlettin (cenab-i meşayret penahiye) 13.1.1324 tarihinde verdiği istida ile sigortanın meşruluğunu sormuş ve (Fetvahan-i ali)'den aldığı 5824 sayılı (Fetva-i Şerife) ise (**Darül-islâm olan Türkiye'de teşkil olunan bir sigorta şirketinden alınacak sigorta bedelinin haram olduğu**) ifade ve ilân olunmuştu. Sigortayı islâmiyetin tahrim ettiği memnu işler arasından çıkarmaya Meşrutiyet reformunun da gücü yetmemişti. Bu nedenle de Türk Sigortacılığının teessüs ve taazzuvu Türklerin de sigorta tekniğine intibakları İmparatorluk Türkiye'sinde kabil olamamıştır.

II — Öte yandan yangınlar ahşap yapıli kentlerimizi kasıp kavurmaya başlamıştı. Yangınların kasıp kavurduğu kentlerin en büyüğü de İstanbul'du. 19. ncu yüzyılın ikinci yarısında 1865 de Hocapaşa ve Kumkapı, 1870 de Feriköy büyük yangınlarını zaman içinde izlemiş bulunan Topçular, Samatya, Üsküdar, Yenimahalle, Balat, Kadıköy, Ortaköy, Yeşiltulumba yangınları İstanbul'da binlerce ev ve mağaza birçok cami ve kiliseyi yakıp kül etmişti. Oysa ki İstanbul'un her taşı şair diliyle Acem mülküne bedeldi. Sadece bir semtini sevmek bir ömre değerdli. San'at ve siyaset ustalarımız için İstanbul (Hayâl Şehir) idi. Hayâl şehrin efsünlü güzelliklerini ışıklı tepelerde ya da Yahya Kemâl'in yarattığı plâtfomdan seyretmek, bir ömre değerdli :

Git, bu mevsimde gurup vakti Cihangir'den bak,
Bir zaman kendini karşındaki rüyaya bırak
Başkadır çünkü bu akşam bütün akşamlardan,
Güneşin vehmi saraylar yaratır camlarda.
O ilâh isteyip eğlence hayâl hanesine
Çevirir camları birer peri kâşanesine
Som ateşden bu saraylarla bütün karşıyaka
Benzer üçbin sene evvelki mutantan şarka

Güneş şehri, hayâl şehri İstanbul, Tanrının usta eli ve şarkın ışık mimarı nice bin yıllar boyunca dünyanın cenneti yapmıştı.

Nice revnakli şehirler görünür dünyada
Lâkin efsünlü güzellikleri sensin yaratan
Yaşamıştır derim en hoş ve uzun rüyada
Sende çok yıl yaşayan, sende ölen, sende yatan

Yahya Kemâl'in her tepeden bakıp sevdiği, ömrü boyunca da gönül tahtına yerleşmesini dilediği, sadece bir semti sevmeyi bir ömre bedel saydığı aziz İstanbul'u yangınlar sadece yakıp kül etmekle yetinmiyordu ve fakat büyük küçük kadın erkek pekçok cana da kıyıyordu. Yangınları mal ve can yönlerinden doğurduğu ağır felâketler dahi medreseyi uyarmaya yetmiyordu.

a) **Batılı tekniği İstanbulda yaşayan yabancılar harekete getirmişti.** Bir İngiliz müessesesi olan Bank Hanson'un teşviki ile 1870 yılında (L'Imperial) ile (Lasan) adlı iki İngiliz sigorta şirketi memleketimize gelerek sigorta endüstrisinin temellerini atmaya çalışmıştı. Bunun içindir ki 1870 sigorta endüstrisinin memleketimizde kuruluş yılı olmuştu. İki İngiliz Kampanyasının kuruluşundan 20 yıl sonra 1891 de Ünyon Fransız Kumpanyası da Türkiye'de çalışmaya başlamıştır.

b) İmparatorluk Türkiyesinde (Osmanlı Ticareti Berriye ve Bahriye) Kanunu yargıları ile 1893 yılında kurulmuş olan ilk sigorta şirketi **İstanbul Umum Osmanlı Sigorta Şirketi** idi. Şirket devlet şurasının 1893 yılındaki üyelerinden Terno beyin tavsiye ve teşviki ile Osmanlı Bankasının o tarihteki Genel Müdürü Sır Edgerd, Vincent tarafından kurulmuştu. İstanbul Umum Türk Sigorta Şirketi 75 inci doğum yılını 1868 yılında İstanbul Hilton Otelinin muhteşem salonlarında kutlamıştı. Bu şirketi İmparatorluk Türkiyesinde **İttihadî Millî, İtimadî Millî ve Şark Sigorta Şirketleri** takip etmişti.

2 — İmparatorluk Türkiyesinde (içe ve ahirete dönük) hayatı, Cumhuriyet Türkiyesi Halk Partisinin lâyüklik oku ile (dışa ve dünyaya çevirmeyi ilke edinmiş) ve bu ilkenin sigorta endüstrisindeki etkileri de önemli olmuştu. Cumhuriyet Türkiyesinde ilk sigorta şirketini de 1925 yılında İş Bankası kurmuştu. Fırtınalara, küçük hesaplara ve maksatlı yorumlara yol açmış bulunan kuruluş olayını hatıralarımızın ışığı altında İktisat Tarihçilerimize emanet etmeliydi. (2)

(2) Dr. M. Zühtü Tarkan — Sigorta.
Remzi Saka — Sermaye Hareketleri.

**TÜRK SİGORTACILIĞINA ve SİGORTA
KOOPERATİFÇİLİĞİNE UYGULANAN SİSTEM**

I — Yıl, 1924. Değerli dil ve sanat ustası Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Ankarasında «salyangoz izlerine benzeyen daracık ve çapraşık sokaklar, bütün gün suyu çekilmiş bir sel yatağı gibi ıssızdı. Sokaklarda hareket, akşama doğru başlardı. Evvelâ manda sürüleri sökün eder, bu ağır, hantal ve galiz mahlûklar, kısa ve kalın seslerle, homurdanarak ve kafalarını sağa ve sola çevirerek kırlardan evlere dönerlerdi. Her biri kendi sahibinin evi önüne gelince durur, burunlarının ucu ile kapıyı iterek ağır, ağır içeri dalardı. Sonra da kimi takunyalı, kimi yarım papuçlu, kimi de büsbütün yalınayak mektep çocuklarının itişe, kakışa, sövüşe, dögüşe dönüşleri başlardı. Daha sonra büyükler, işlerinden dönerdi. Sakalları uzamış, yüzlerinde sarı bir renk başlamış, üstleri başları pejmürde bir takım çalkınlı, çuvalı, sepetli, bohçalı adamlar, birer gölge sessizliği ile, birer gölge hüznüyle duvar diplerinden teker, teker geçirdi. Bu gamlı revü; yakındaki bir camiin minaresinden gelen ezan sesleriyle sona erer, her şey, bir mezar karanlığına bürünür, giderdi...»

«O tarihte, bütün dünyanın kendisinden bahsettiği adam, Çankaya'da taştan bir kulübede otururdu. Ankara'nın en muhteşem oteli sayılan «**Taş Han**»ın her odasında birbirine yabancı en az dört, beş müşteri yatardı. Üç küçük yer odasının içinde sekiz, dokuz kişi barınırdı. Soğuk kış günlerinde kömür tasarrufu temin etmek için ev halkı büyük, küçük kadın, erkek hep bir odada yatarlardı.»

II — Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun «Ankara»sında, ailenin şerefli başı **Hasan Saka**'nın Samanpazarı'ndaki evinde konuktu. Semtin ve eski Ankara'nın bu güzel evinin de biri iki kanatlı büyük, öteki küçük iki kapısı vardı. Mandalar, kendi bölümlerine büyük kapıdan girerdi. İnsanların girdiği küçük kapıda tabanı toprak, tavanı hayli yüksek ve geniş bir hole açılırdı. Holden de daracık merdivenlerle üst kata çıkılırdı.

1925 yılında, kış günlerinin birinde kapının önünde bir fayton durmuş ve vurulan kapıyı da ben açmıştım. Gelenlerden biri «**İş Bankası**»nın o tarihteki genel müdürü **Mahmut Celâl Bey** (Bayar) öteki de «**İttihad-i Milli**» Sigorta Şirketi Müdürü **Ahmet Vefik Bey**di.

Mandaların barındığı bölümün üstünde saç soba ile ısıtılan alçak tavanlı yemek odası tek sığınağımızdı, Fakat buna rağ-

men SAKA; misafirlerini yemek odasının üstündeki odaya almıştı. Konuşulanlar yemek odasından ister istemez ve kolaylıkla işitiliyordu. «Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi»nin statüsü tartışılıyordu. Tartışmalı konuşmalarda SAKA'nın arasına tiz çıkışları da işitiliyordu. SAKA yüksek sesle.

— Türk Şirketlerinin statülerinde sömürge siyaseti yer alamaz. Diyordu. Fikir, yeni değildi SAKA'nın LOZAN'da mimarlığını yaptığı siyasetin yeni bir ifadesiydi. Aslında, **Mahmut Celâl Bey** de Meşrutiyet Türkiyesini de «İttihad ve Terakki» partisi tarafından izlenen, «Millî İktisat Siyaseti» nin İzmirdeki tatbikatçısıydı.

III — Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun «Ankara»sında devlet daireleri de çevreden farklı değildi. İktisat, Ticaret, Turizm, Ulaştırma, İmar ve İskân, aşağı yukarı şimdiki altı Bakanlığın vazife ve mesuliyetlerini o tarihte tek Bakanlık, Ticaret Bakanlığı kucaklamıştı. Bu Bakanlık da «Karaoğlan Camii»nin avlusundaki on odalı bir evde çalışırdı. Bu evden bugünkü Bakanlıklardan, her birinin tek odası, sekiz veya on kişilik kadrosu ya vardı, ya yoktu. Şube Müdürleri, Mümeyyizler ve Kâtipler, on, oniki arkadaş hep bir arada çalışırlardı. Bu odaların birinde ben de Şirketler ve Sigortalar Mümeyyizi olarak görevliydim. Müdür İstanbul hastası, ödevli veya izinli, çoğunlukla İstanbul'da olurdu.

SAKA'nın evindeki tartışmalı konuşmalardan bir kaç hafta sonra İş Bankası'nın o tarihteki Genel Kâtip **Kâzım Refik Bey** Vekâlete geldi. «Anadolu Anonim Sigorta Şirketi»nin statüsünü «tetkik ve tasdik» edilmek için bana verdi ve :

— Kurucular Vekil ile görüşecekler, bir kaç gün bekle, dedi.

IV — Devlet Sektöründe İktisadi problemleri denetleyebilenin temel şartlarından biri hiç şüphe yok hem ilgili kanunları, hem de nazari ve tatbiki iktisadi ve iktisad tarihini kana karıştırmak; öteki de riyaziye veya felsefe kültürü ile yoğrulmuş olmaktı. Her iki yönden de eksiklerimi şimdi gönül rahatlığı ile görmekteyim. O tarihte yapabildiğim daha önce, İmparatorluk Türkiye'sinde kurulmuş bulunan sigorta şirketlerinin statüleri, fennî teşkilât dökümanları ile yetinmek olmuştur.

**TÜRK SİGORTACILIĞINA ve SİGORTA
KOOPERATİFÇİLİĞİNE UYGULANAN SİSTEM**

«Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi»nin statüsünü, ötekilerden ayıran esaslı özellik «riziko fiatlarında ön görülen tenzilât karşılığı olarak devlet sigortalarından istenen rüçhan hakkı»ndan ibaretti. Mukayeseli araştırmanın bu sonuncunu ölçmeye elverişli dökümanlar vekâlet arşivinde yoktu. Aslında iktisadî problemlerimizi ilmi metodla inceleyecek müesseselerimiz de o tarihte yoktu. Fakat kurucular, kurtuluş savaşının potasında formunu bulmuş seçkin devlet adamlarıydı.

İş Bankası, yurdumuzu, şerhnâmelerin seviyesini aşan bir şerefle bize kazandırmış olan Atatürk'ün eseri idi. Gerçi silâhlar, kendine düşeni yapmış ve susmuştu. Fakat şimdi de (Türk Toplumunu çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırma savaşı) başlamıştı. Yeni savaşın Başbuğu da yine Atatürk'tü. Yeni savaşın ekonomik yönünü yaratmakla ödevli ilk ve dinamik rejisör de «İş Bankası» idi. Devlet sigortalarına ön görülen indirim de önemli idi.

Kurucuların Vekille görüşmelerini yersiz bir külfet saymış ve «Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi»nin statüsünü İcra Vekilleri Heyetinin tasvibine sunan yazıyı, o gün Ticaret Vekili **Ali Cenani** Bey'e imzalatmıştım. Statü tasvip edilip geldikten sonra da «öngörülen tenzilât ve kabul edilmiş bulunan rüçhan hakkı»nı o tarihte mevcut bekâletlerin bilgilerine sunarak olayı değerlendirmeye çalışmıştım. Sigorta endüstrisinin tarihi Cumhuriyet Türkiyesinde bu olayla başlar.

II

3 — Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketinin sigorta endüstrimizdeki çeşitli etkileri İş Bankasının izlediği siyasetle birlikte yıllar boyunca eleştirilmiş ve eleştirmeler zaman zaman da sertleşmişti. Eleştirenlerden biri de Türk Sigortacılığının mümtaz uzuvlarından Robbanî Tunaman'dı. Tunaman'ı dönülmeyen yolculuğundan sonra, bir meslek dergisinde yayınlanan portresi ile tanıyalım.

(Tunaman Türk Sigortacılığını yabancı ve lövanten boyunduruğundan kurtaran Güven Sigorta Sosyalesinin kurucusu idi. Tunaman, Milli Reasürans Türk Anonim Şirketinde minnet ile yokedilecek hamleler yapmıştı. Destek Reasürans Şirketinin kuruluşunda birinci derecede âmir olmuştu.

Türk Sigortacılığına saymakla bitmeyecek kadar çok hizmetlerde bulunan Robbani Tunaman zengin genel kültüre, gayet geniş görüşe, çeşitli mesele ve ihtimalleri kavramak ve ölçmekte âdetâ özel bir hisse, centilmenliği ile de memleket sınırlarını aşan bir şöhrete sahipti.) (3)

Türk Sigortacılığına saymakla bitmeyecek kadar çok hizmetler yapmış bulunan Tunaman'ın önemli bir eserini de biz hatırlatalım. Sigorta endüstrimizin yedek ve teknik fonlarını yapı kooperatiflerinde kullanan ilk meslek ve fikir adamı Tunaman'dı. Ankara'da Kavaklıdere'deki Güvenevlerini Güven Sigorta Sosyetesini finanse etmişti. Sosyetenin Müdürü de Tunaman'dı.

Ekonomi Bakanlığının İstanbul Şirketler Komiseri olarak çalıştığım yıllarda Rabbanî Tunaman'da Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketinin İkinci Müdürü idi. Tunaman'ı bu vazifesinde tanıdım.

1938 yılı bilindiği gibi Atatürk'ün fani vücudunun toprağa verildiği, siyasi güçlerin de nöbet değiştirdiği yıldır. Ekonomik örgütlerdeki ve bu arada Millî Reasürans Şirketinin Genel Müdürlüğündeki değişiklikleri de o tarihteki Ekonomik Bakanı Hüsni Çakır yapmıştı. Ben de 1938 yılında Ekonomi Bakanlığında Şirketler ve Sigortalar Müdürü olarak görevli idim. Boşalan yerlere uzman arayıp durmakta olan Bakan benim de fikrimi sormuştu. Rabbanî Tunaman'ın Millî Reasürans Müdürlüğünü Bakana ben teklif ettim.

Tunaman, Güven Sigorta Sosyetesinde iken, bu şirketin kurucusu Sümerbank'a verdiği muhtıradan bir kopya da bana vermişti. Sokak edebiyatını, küçük hesapları ve çirkin ihtirasları bir köşeye iterek Tunaman'ın Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi hakkındaki eleştirmelerini muhtırasından özetleyelim.

(Bilindiği gibi, Sigortacılık pek yakın yıllara kadar yabancı lövantel istismarı konusu idi. Hiçbir murakabe ve teminata tabi olmadan ve aralarında sendikalist bir tesanüt ile devam eden, müteşebbüsleri arasından milyonerler yetiştiren bu istis-

(3) Sigorta Dünyası.

marı memeket milli servet ve Türklere iş sahası açma bakımından bilânçosu tamamiyle menfidir. İmparatorluk Türkiyesinde de Meşrutiyet Türkiyesinde de Türk sermayesi ile kurulan ve Türk Teknisyenleri ile işleyen bir sigorta şirketi yoktur. Türk namı altında görülen birkaç şirket Türkiye'de faaliyette bulunan bazı yabancı sigorta kumpanyaları tarafından zahiren milli hisleri okşiyarak istismara Türk namı altında daha geniş bir surette devam maksadıyla kurulmuş şirketlerdir.

1925 yılında İş Bankası İttihadi Milli Türk Anonim Şirketi ile işbirliği yaparak Anadolu Anonim Sigorta Şirketini kurmuştur. Şirketin statüsünde miktarı idare edenlerin lütfuna kalmış kârdan ayrılacak bir hisse mukabilinde Hükümet ve Hükümetle alâkalı müesseseler sigortalarının da tatbikatta bir inhisar mahiyeti alan bir hakkı rüçhanı vardı. Hükümet ve Hükümetle alâkalı müesseselerin sigortaları hakkı rüçhan yolu ile Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketine intikâl etmekte idi.) (4)

Aslında Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketine verilmiş bir imtiyaz bahis konusu değildi. Tatbikatin tek ele yönelen niteliği de aslında Sigorta endüstrimizde kuruluşundan bu yana süregelen kronikleşmiş bir hastalığın sonuncu idi. Bu hastalığın endüstrideki adı da Enfraksiyon'du. 1925 yılından bu yana köprünün altından 44 yıl akıp gitti. Fakat halâ da bu kronik hastalık endüstrimizi kemirip durmaktadır. Hastalığa şüphe yok 1925 den bu yana ve devamlı tedavi formülleri aranıp durmuştur. Hastalığın bugün de 1969 yılında da devam etmekte olması bulunan ve denenen formüllerin yetersizliğini göstermektedir. Denenen formülleri ve formüllerin de etkilerini deneylerin içinde ve hatıralarımızın da ışığı altında izleyelim.

4 — Cumhuriyet Türkiyesinde Lozan ile başlamış bulunan Milli İktisat siyaseti sigorta endüstrimizi de gözden irak etmiş ve Cumhuriyetin kuruluş yıllarında murakabe ve teminat sistemi kurulmuş sendikalist tesanütle süregelen sömürme de tarife sistemiyle önlenmek istenmişti. Sistemin sorumlu organları da teşkilât kanunlarıyla yaratılmıştı. 1934 yılında Celâl Bayar, Ekonomi Bakanlığını reorganize etmiş ve beni de Şirketler ve Sigortalar Müdürü olarak Merkeze almıştı.

I — Türk Sigortacılığının 1935 yılında da temel sorunlarından ilki ve önemlisi (**Tarife Sistemi**) öteki de (**Devlet Sigortaları**) idi. Devlet Sigortalarna uygulanan düzeni de yürürlükte olan tarifenin ışığı altında eleştirmek mümkündü. Yangın tarifesinin süresi 1935 yılında sona ermişti. Tarifenin daha bir süre olduğu gibi uygulanması teklifi de **Sigorta Tetkik Kurulu'nun** dı. Teklifi Bakanlığa Milli Reasürans Türk Anonim Şirketinin o tarihteki Müdürü Refiğ Bayar getirmişti. Refiğ Bayar, o tarihte aynı zamanda Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketinin Yönetim Kurulu Başkanı ve Ankara Sigorta Türk Anonim Şirketinin de Fen Müşaviri idi. 1904 de doğan ve kaderin hak-sız, zamansız seferine de 1940 da genç, amma çok genç yaşta çıkan Refiğ Bayar için bir meslek dergisi 20.Aralık.1951 tarihinde özel bir sayı yayınlamıştı. Refiğ Bayar'ı bu yayımlarla tanıyalım.

a) Cumhurbaşkanlığı Eski Genel Kâtibi ve 1951 yılında da Milli Reasürans Türk Anonim Şirketinin Yönetim Kurulu Başkanı olan Hasan Rıza Soyak'a göre (Refiğ Bayar) tam ehliyet ve liyakatle Milli Reasürans Şirketinin başına getirilmiştir. Sigorta alemindeki yüksek semereli faaliyeti ve çok başarılı hizmetleri herkesçe malûmdu. Vazife aşkı, geniş görüşlü ve bilgili yönetimi hayranlıkla anılmaktadır.)

b) Eski Milletvekili ve 1951 de de Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketinin Yönetim Kurulu Başkanı olan Hamdi Aksoy'a göre (Refiğ Bayar temiz vicdanı, yüksek ruhu, memlekete karşı beslediği aşk ile mümtazdı. Babasının kurduğu Milli Sigortacılığa yeni ufuklar açmıştı.)

c) 1951'de Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketinin Müdürü olan Halil Mirat Yenel'e göre (Refiğ Bayar, maddî ve manevî en kuvvetli seciyelerle mücehhez, iradesi kuvvetli, görüşü ve takdirleri isabetli bir meslek adamı idi.) (5)

II — Sigorta Tetkik Kurulu Sigorta endüstrimizin (Şûra) sı ve Ekonomi Bakanlığının da Müşavir organı idi. Kurul, teklifinin temeline şu temel fikirleri yerleştirmişti.

a) Sigorta Şirketlerinin bilançolarında görülen kârlar ser-

**TÜRK SIGORTACILIĞINA ve SIGORTA
KOOPERATİFÇİLİĞİNE UYGULANAN SİSTEM**

maye piyasamızın genel durumuna göre yetersizdi. Bu nedenle de tarife indirilmeden olduğu gibi daha bir süre uygulanmalı idi. Tarifede yapılacak indirim ancak milli şirketleri etkilerdi. Etkilerin yoğunlaşması ile de bu şirketlerin varlıklarında tehlike başlardı.

b) Gerekçede yer almayan fakat yetkililer tarafından ileri sürülmüş bulunan fikirlerde vardı.

Tarifede yapılacak indirimler çeşitli nedenlerle ancak yabancı firmaların işlerine yarardı. Yabancı firmalar kendi memleketlerinde zaman içinde kurulmuş yedeklerini arttırmış memleketlerindeki faaliyet sahalarını kendilerine kâfi gelmediği için başka memleketlerden çalışma ihtiyacını kudret ve imkânını bulmuş müesseselerdir.

Yabancı firmalar teknik güçlerini zaman içinde tekemmül ettirmiş büyük rakamların sağladığı huzura kavuşmuş, işletme masraflarını rasyonelleştirmiş, tazminat problemlerini büyük rakamların ortamında çözüme gücü edinmiş müesseselerdir. Türk şirketleri aleyhine olan bugünkü durumu ve maliyet unsurunu himaye rejimi ile düzenlemek gerekirdi.

III — Bilânço sonuçlarını tarifenin temeli yapan metodun en yeni modeli de Şark Sigorta Şirketi Müdürü Hayri Başer'in idi. Yeni araştırma ilkinden 33 yıl sonra 1967 de yapılmıştı. Araştırmayı eleştirmeden önce Başer'in potresini bir meslek dergisinden aktaralım :

(Hayri Başer meslekî bilgisi ve zengin deneyleriyle Türk sigortacılığının mümtaz mimarlarından biridir. Hayri Başer aynı zamanda genel kültürü ile de fikir ve san'at dünyamızın aydın başlarından biridir. Başer'in hayat felsefesi (Hep-Bir) adlı küçük fakat özlü eserinde dipdirdir. Başer'e göre (Mideye kul, kör nefse köle olmak, pençeleşe pençeleşe dünyamızı köpek mağarasına çevirmek, atom çağının gerçeği olamazdı. Başer'e göre atom çağının iftitahtı tedbiri yardımlaşma şuuru idi. Şimdi veylgelenlere değil ve fakat velfsavaşanlara demek ancak mümkündür. Şimdi genelle yenilenin ortak çabaları ile savaşların hasarlarını karşılamak ancak mümkündür.) (6)

Mevlânanın memleketinde doğan, dil uzmanı ve Konya Mebusu rahmetli Naim hocanın da damadı olan Hayri Başer, hayat felsefesi ve dünya görüşü ile kooperasyon karşısında değil ve fakat yanındadır. Aslında (Hep = Bir) kooperasyon remzidir. (Hep = Bir) müellifinin (mevlânanın felsefesi) ile Sigortacılığa sürüklenmiş olduğunu yorumlamak da caizdi. Bu açıdan Hayri Başer'in tekmil ağırlığı ile **Sigorta Kooperatifçiliğine** eğilmemiş olmasını bir talihsizlik saymak mümkündür.

IV — Hayri Başer, (Sigortacılığımızın Tarife Sorunları) nı (Sigorta Dünyası) dergisinde incelemekte ve incelemelerini de tarifenin yetersizliği sonucuna bağlamaktadır. Fikir şudur :

(Şayet bilanço kârlarından mali gelirlerle idare harçları düşülecek olursa Türkiye'de faaliyette bulunan yerli ve yabancı bütün şirketlerin bilanço neticeleri muhassalası :

1963 yılı için	13.666.778	Türk Liralık		
1967 » »	13.996.506	» »		
1965 » »	10.647.478	» »		

bir zarar irae ederdi. Şimdi bu rakamlar mali gelirlerle idare harçlarının etkileri altındaki bilanço kârlarını teşkil etmektedir. Bu kârlar da 129.210.599 Liralık sermaye ve ihtiyatlar (Amortisman dahil) dan mürekkep bir özvarlığa karşılıktır. Ayrıca bilanço kârlarından kurumlar vergisi ve gelir vergisi stopajı kesileceğinden de bilinir.)

V — Hayri Başer'in incelemelerini şu dilekçe bitirmektedir :

İzahına çalışılan çıplak gerçeklerin Ticaret Bakanlığımızca titizlikle nazari itibare alınarak sigorta endüstrimizin zorlu şartlar içinde şerefli vazifesini memleket yararına yürütmeye çalışan sigorta şirketlerinin gözetmekle kusur etmeyeceğine inanıyoruz. Ve bunu haklı olarak bekliyoruz. (7)

Dilek 1935 in devamı ve tekrarıdır. 33 yıl endüstriyi koltuk değneklerinden kurtarmaya yetmemiş devletin yardımı, 1968 in de realitesi sayılmıştır. Yardımlar tek taraflı kalınca (Tekke Hayatı) başlar. Endüstrinin de kendine düşeni zamanında ve kararınca yapmasını istemek ve beklemek elbette yerindedir.

**TÜRK SİGORTACILIĞINA ve SİGORTA
KOOPERATİFÇİLİĞİNE UYGULANAN SİSTEM**

Şimdi de endüstrinin kendine düşeni zamanında ve kararınca yapıp yapmadığını araştıralım :

5 — Tarifeyi bilanço neticeleriyle tartarak değerlendirmek amprik metoddu. Tarifenin temelinde yatan ana unsurlar Hayri Başer'in de pek iyi bildiği gibi;

Prime de risque + işletme masrafları + sermaye geliri = Fiat idi. Fiat makasını kapayan ana unsurda riziko primi idi. Riziko primleri de hasar Taux'larının ışığı altında tesbit edilirdi.

I — Mal sigortalarına matematik metodu uygulayabilmek için umumî ve kısmî hasar ihtimallerini hesaplamaya elverişli 20 ilâ 25 yıllık rakamlara ihtiyaç vardı. İstikrarlı ve sağlam sonuçlar ancak 20-25 yıllık rakamlar la elde edilirdi.

II — Tarifenin 1925 yılında yapılan revizyonu sırasında elimizde ancak 1930 ilâ 1934 rakamları vardı. Bu rakamlara göre ortalama hasar Taux'u % 24 dü. Tarifenin 1939 daki revizyonu için o tarihteki Ekonomi Bakanı bir komite kurmuştu. Komitenin Başkanı Antalya Mebusu **Cezmi Erçin** üyeleri de vekâlet müşaviri Fonder Porten, Tarifeler Müdürü Nüşet Tékül ile bendim. Komitenin araştırmalarına da 1933 ilâ 1938 rakamları ışık tutmuştu. Bu dönemin hasar Taux'da 1933 de % 38, 1934 de % 29, 1935'de de % 26, 1936 da % 20, 1937 de % 17. Başer yıllık hasar Taux'da % 25 dir.

III — Milletlerarası Traite'lerde ise hasar Taux'larının fièvre çizgisi % 60 şı da aşardı. Batı memleketlerinde % 60 şı aşan hasar Tauxları ile çalışan sigorta şirketleri zarar değil ve fakat kâr sağlamakta idi. Batıda sigortalılardan ayrıca (İdare harcı) alınmamakta idi. Batının fiat politikasında idare harcının yeri yoktu.

1939 yılında da endüstri yerleşme devrinde ve teşvik primini de muhtaç sayılmış ve tarifeden % 10 indirim yapılmıştı. Aslında ise % 25 hasar lanası ile inşaası halinde tarifedeki kıfayet fazlası % 38 idi. Endüstrinin 1968 yılında da teşvik primi ile desteklenmesine ve tarife dışında ayrıca % 10 idare harcı alınmasına devam edilmesi elbette aksiyonu (tekke) ye sürüklerdi.

6 — Türk Sigortacılığına uygulanan sistemde (mecburi reasürans) olayının da derin izleri vardı. Bu izleri de yine Tunaman muhtırasından özetleyelim :

I — Anadolu Anonim Sigorta Şirketine tanınan rüçhan hakkı, şirketler arasında rekabet cephesi kurulmasını zorunlu kılmıştı. Şirketlerin kurdukları rekabet cephesi, rüçhan hakkı ile sağlanan fiili tek eli sarsınca, yeni tedbirler aranmaya başlanmıştı. Mecburi reasürans bulunan tedbirdi. O tarihte Fransa'da Jozef Kayyu Başvekildi. (Sigorta şirketlerinin Fransa'da istihsal ettikleri primleri bir reasürans sandığında temerküz ettirilmesi ve temerküz eddirilen primler üzerinden yüksekçe nisbetle vergi alınarak bütçede denge sağlanması fikri ve teklifi de Kayyu Hükümetinindi. Milli Reasürans bu fikirden de alınan ilham ile kurulmuştu. Mecburi reasürans, dünyaca kabul edilmiş reasürans teamülleri ile işleyecekti. Milli Reasüransa devredilecek miktarlar, şirketlerin kendilerine sağlayacakları miktarların mütebakisi olacaktı. Milli Reasürans, harice prim akışını, teknik ölçüler ve imkânlarla önleyecek bir siyaset izleyecekti. Milli Reasürans, şirketler arasında teknik ölçüleri ve imkânları aşan rekabeti de frenleyecek bir kontrol mekanizması olacaktır. Milli Reasürans bu mutlu ilkeler dışında hazineye de gelir sağlayacaktı.

II — Milli Reasüransın (Şirketlerin Kurdukları rekabet cephesini yıkmak ve fiili tek eli de desteklemek maksatlarıyla kurulmuş olduğu) fikrinden hareket eden Tunaman, Milli reasüransın aslında ne olması gerektiği fikrine de ışık tutmağa çalışmıştı. Tunaman'a göre (Ad) ı Milli Reasüransın, aynı zamanda da (And) ı olmalı ve sigorta endüstrisinin milli yönünü yaratmalı ve yürütmeli idi. Bu amaç da, ancak ve ancak karma ekonomik koşulları ile elde edilebilirdi.

a) Milli Reasürans özel sektöre emanet edilemezdi. Tatbikat sakıncaları fazlasiyle göstermişti.

b) Milli Reasürans'ın özel sektör elinde olması kadar resmi bir müessese halinde veya elinde olması da sakıncalı idi. Sigortacılık, her türlü Kevni mesleklerle teması olan bir işti. İş-

lerin muhtaç olduğu teknik vukuf ve tecrübeden başka takdir hakkını zamanında ve kararınca kullanmaya elverişli metoda da ihtiyaç vardı. (8)

c) Milli Reasüransın aksiyonerleri arasında devlet ve devlet tarafından kurulmuş Bankalar da vardı. İktisadi devlet teşekküllerinin de aksiyonerler arasına katılması kolaydı. Milli Reasüransı kurma ekonomi koşulları ile iktisadi devlet teşekküllerinin ve sigorta şirketleri temsilcilerinin yöneltmesi gerekirdi.

III — Milli Reasüransın kuruluşundan bu yana izlediği siyaset ve devletle milli reasürans arasındaki ilişkiler zaman içinde meslek ve siyaset ustalarımız tarafından eleştirilmiş ve eleştirilmeler de zaman zaman sertleşmişti. Devletçiliğimizi haksız yere zaafa uğratan siyasi tasarrufların talihsiz örneklerine milli reasüransın bünyesine de rastlamak mümkündür. Örnekler, elbette çeşitlidir. Bu çeşitli örneklerden sadece birini kısaca belirtmekle yetineceğiz.

Daha önce de işaret ettiğimiz gibi İmparatorluk ve Meşrutiyet Türkiyesinde sendikalist tesanütle işleyen sömürge rejimi Cumhuriyet Türkiyesinin kuruluş yıllarında tasfiye edilmiş ve sigorta endüstrimiz için (Murakabe ve Teminat Sistemi) kurulmuştu. Milli Reasürans bu sistem içinde dünyaya gelmiş bir Anonim Şirkettir. Anonim Şirketlerin genel kurulları tarafından seçilmiş murakıpları vardır. Milli Reasürans teşkilât Kanunları ile Ticaret Bakanlığının da teftiş ve murakabesine bağlıdır.

Dahası var. Milli Reasürans son yıllarda çıkarılmış bulunan bir Kanunla kurulu (Sigorta Teftiş ve Murakabe Kurulu) nun da kontrolü altındadır. Yine de dahası var bu üç kontrol organı dışında Ticaret ve Maliye Bakanlıklarından her birinin şirkette adı (Daimî) olan ayrı ayrı murakıpları vardır. Yine de dahası var. Şirketin büyük aksiyoneri olan İş Bankasının da şirkette daimî murakıbu vardır. Privatif kontrolün nedenleri ne olursa olsun, kontrolün kompozisyonu sadece sigortalıları değil yani primi ödeyenleri değil ve fakat meslek ve siyaset ustalarını da şaşkına çevirecek niteliktedir.

III

7 — Türk Sigortacılığına uygulanan tarife sisteminde esaslı ve teknik revizyon ancak 1929 yılında yapılabilmisti. Tarifenin revizyonunu ya da yeniden inşasını zaruret haline getirmiş bulunan fikir tek değil iki idi.

I — Fikirlerin ilki sigorta şirketlerinin idi. Sigortacıların üzerine ısrarla eğildikleri fikir şu idi. Yangın dalının hasar taux'ları dayanılmaz hadde ulaşmıştı. Katastoroflar (felâketler) arka arkaya sökün etmekte idi. Ve katastorofları yürürlükteki tarife ile karşılamak mümkün değildi. Hattâ bu tarife ile reasürör bulmak güçlüğü de başlamıştı. Hattâ mevcut Traite'leri fesh ve iptal riski de kapımızı çalmak üzere idi.

II — İkinci fikir de kontrol organlarının idi. Tarife rejimi-mine rağmen nüfuslu sigortalılara % 40 ve hattâ % 40 ıda aşan indirimler yapılmakta idi. İndirimler tarifedeki kifayet fazlasının aşikâr belgeleri idi. Tarifeye ve devlete inanarak indirim aramayan sigortalı sömürülmekte idi.

III — Revizyona esas olan proje Tunaman'ındı. Proje müellifi bizim Bakanlık olarak 1935 ve 1939 yıllarında izlediğimiz metodun karşısında idi. Proje müellifine göre :

a) Tarifenin muayyen nisbette tenzili yolu ile adalet ve muvazene maksatları tahsil edilemezdi. Her yerde olduğu gibi rizikoları arasında kategori ayrılığı yaparak fiatlar arasında adalet ve ahenk sağlamak gerekirdi.

b) Milli Reasürans Türk Anonim Şirketinde mecburî sosyonlar hasılası olarak toplanan ve 10 yıllık (1945 ilâ 1954) dönem zarfındaki istihşâl ile ödenen hasar sivil rizikolardan % 25, ticarî rizikolardan % 69, sınaî rizikolardan % 80, zirai rizikolardan % 25 ti. Hasar vasatilerinin sivil rizikolarda istikrarlı ve uslu bir seyir takip etmekte olmasına mukabil ve sınaî rizikolarda hırçın ve sürprizli temevvüçler görülmekte idi.

IV) Proje müellifinin prim ve hasar vasatilerinin ışığı altında temel tarife hakkındaki ilk teşhisi,

a) Sivil riziko fiatlarının yüksekliği

b) Sınaî ve ticarî riziko fiatlarının yetersizliği

olmuştur. Bu müşahade ve teşhise göre ticarî ve sınaî riziko-

ların bir kısım hasarları sivil rizikoların sırtına yüklenmekte idi,

V — Sigorta endüstrisi proje müellifi için bir tesanüd müessesesi idi. Rizikoları arasında dayanışma da bu yönden kesin zorunluktu. Normâl ve Stabl sonuçlar vermesinden dolayı sivil rizikolar her yerde sınaî ve ticarî rizikoların hırçın ve sürprizli tehditlerine karşı bir emniyet subabı idi. Ve hattâ gizli bir ihtiyat unsurunu teşkil etmekteydi.

Tarifenin temelini atarken hasarları kifayetle karşılayabilecek (Teknik Takat nisbetleri) ni bu mülâhazanın ışığı altında vaktiyle tesbit etmek gerekirdi.

8 — Tunaman'ın hayat felsefesi zengindi. Bu zenginliğin etkisi ile de Tunaman tesanüdünün sınırlarını hayliden hayliye geniş tutmuştu.

I — Sigorta endüstrimize bilindiği gibi tanzim sistemi uygulanmakta idi. Tanzim sistemi de temel, sürprim, sabit ve hususi fiat bölümlerinden mürekkepti. Her rizikoyu kendi hasar Taux'u ile satın almak ve satmak tarifede fiat adaleti sağlayabilmenin temel şartı idi. Fakat bu temel şartın teknik güçlükleri de sayısızdı. Rizikoların hasar Taux'larının ayrı ayrı gösteren istatistiklere ihtiyaç kesin zorunluktu. Oysaki endüstri bu rakamları verecek kaynaklardan halâ da yoksundu. Global rakamlarla tarife adaleti ve ahengi sağlamak imkânsızdı.

II — Proje müellifi (rizikolar arasında kategori ayırımı yaparak fiatlar arasında adalet ve ahenk sağlamak) istemişti. Kategori ayırmayı kategorileri kendi hasar Taux'ları ile satın almayı ve satmayı zarurî kılardı. Aksi hâlde ayrılığın nedeni kalmazdı. Normâl stabl sonuçlar vermekte olan sivil rizikoların ticarî ve sınaî rizikoların hırçın ve sürprizli tehditlerine karşı bir emniyet subabı gibi kullanmak sosyal ekonomik koşulları ile arslan payı almakta olan tacirlerin ya da fabrikatörlerin ödemekle mükellef buldukları hasarların bir kısmını ahşap evlerde bin bir çile içinde yaşamakta olan sigortalılara ödetmek tesanüd felsefesi ile elbette bağdaşamazdı. Aslında, sosyal siyaset dünyanın her yönünde aksi istikamette gelişmekte idi. Tarifenin temeli atılırken, hasarları kifayetle karşılayacak (Teknik Takat nisbetleri) ni ancak bu mülâhazanın ışığı altında takdir ve tesbit etmek gerekirdi.

III — Tarifenin sürprimler sabit ve hususî fiat bölümlerinde uygulanmakta olan metod da eleştirilmek isterdi. Nüfusu sigortalıların çıkarlarını hususî fiat mekanizması ile sağlamakta oldukları da bilinen gerçektir.

9 — Tarifede yapılacak indirimlerin çeşitli nedenlerle yabancı firmaları besliyeceği fikri gerçeğe 1934 de ileri sürülmüş-
tü fakat olaylar ve örgütlerdeki gelişmeler fikri onaylamamakta idi. 1935 - 1969 yılları arasındaki gelişmeleri rakamlarla da gösterelim :

<u>Yıllar</u>	<u>Türk Şirketi</u>		<u>Yabancı firmalar</u>	
1935	6	+	22	= 28
1969	22	+	15	= 37

1935 yılındaki 22 yabancı firmanın 1969 daki sayısı 15 di. Ve bu 15 yabancı firma endüstrisinin her yıl tahsil etmekte olduğu primin de ancak 15 şine sahipti. Aslında yabancı firmaların geçim ve istihşâl kaynakları bu firmaların mensup oldukları memleketlerin Türkiye'deki ticaret kolonisine ait işlerle azlıkların dış ticaret alanındaki ilgilerine inhisar etmekte idi.

1935 yılındaki 6 Türk Şirketinin 1969 daki sayısı 22 ye yükselmişti. Fakat bunlardan 10 unun kurucusu devlet ya da iktisadî devlet teşekkülleri idi. Gerçi en büyük sigortalı devlet idi fakat devlet, altın direkti. Altın direği yontmak kaygusu sigorta şirketi kurmanın başta gelen nedeni olmuştu. Bu nedenle sigorta endüstrisinin yapısı statikleşmekte ve statik yapı tarife desteği ile payandalanmakta ve böylece de fasit daireye girilmekte idi. Devletin mallarını sigortalaması için 10 ayrı şirket kurmasının elbette ekonomik nedeni olamazdı. Neden sadece politiktir. Aslında da devlet sektöründe hasar Taux'ları özel sektöre kıyasla hayli düşüktü. Aslında ise, devlet sigortalıların işletme sadece teknik kadro isterdi. % 30 hasar Taux'su ile devlet sigortalılarından sağlanacak tasarruf primi ile her yıl yeni bir alt yapı tesisi yapılır ya da tarım sigortacılığının kör düğümlerinden biri çözüldü.

10 — Sigorta endüstrimizde 1968 yılında yapılmak istenen reformu da olayların ışığı altında özetleyelim :

**TÜRK SİGORTACILIĞINA ve SİGORTA
KOOPERATİFÇİLİĞİNE UYGULANAN SİSTEM**

I — Türk Sigortacılığına şimdi uygulanmakta olan (Tanzim ve Kontrol sistemi) ni yörüngesine oturtmak amacı ile uzmanlardan kurulu bir Komite 1968 yılında yeni bir proje hazırlamıştı. Tarifedeki tanzim sisteminin yerine (Tasdik sistemi) ni koyan ve kontrolü da yeniden kurulmak istenen (Kamu Özel Kişiliği Haiz Kurul) a bırakan proje Hilton Otelinin konferans salonunda 11.Kasım.1968 de başlayan ve 16.Kasım.1968 de sona eren seminerde tartışılmıştı. Tartışılan bildiriler 20'ye yakındı. Bildirilerin ayrı ayrı açılardan renkli ve özlü panoraması elbette görülmeğe değerdi. Ve fakat dağılıp saçılmaya da yol açardı. Bu nedenle bildirilerden bir kaçı ile yetineceğiz.

II — Sigorta şirketleri tümü ile yeni projenin karşısında idi. Önce karşı fikirlerin sözcüsü ve Şark Sigorta Şirketinin de genel müdürü Hayri Başer'i dinleyelim :

a) Yürürlükte olan Murakabe Kanununu baştan aşağı değiştiren,

b) İkinci Beş Yıllık Plân hedeflerinin tümüne uymayan,

c) Anayasa Ticaret İcra İflâs Kanunları gibi ana Kanunların esaslı yargıları ile bağdaşamayan,

ç) Sigorta şirketlerinin insiyatiften yoksun bırakan,

d) Denetim ile yönetimin tek örgütte toplayan,

Yepyeni yargılar getirmekte idi. Aslında ise, ihtiyaç ve zaruretlerle teessüs etmiş ve bir tarihi tekâmülün inşa ettiği temellerin korunması hukukta istikrar tezinin temeli idi.

III — İstanbul Umum Sigorta Şirketi Fen Müşaviri Dündar Koraltan'a göre,

a) Kontrol Kanunlarının kaidesi hem sigortalıları hem de üçüncü şahısları korumaktı; fakat koruyucu yargılar sigorta şirketlerinin çabalarını kısıtlayıcı, elini kolunu bağlayıcı nitekte olmamalı tamamiyle aksine teşvik edici olmalıdır.

b) 1967 tarihinde İngiliz Kanununda derpiş olunan yargılar İngiltere'de o yılda duyulmuş bulunan, ihtiyaçları ifade ederdi. Benzeri zaruretlerin duyulmadığı ve aksine çok daha başka problemleri olan kendi sigorta endüstrimizin bu yargılarla düzenlenmek istenmesindeki isabet derecesi düşünmeğe değer.

IV — Seminere katılmış bulunan Sigorta Hukuku Uzmanlarının da görüşleri vardı. Avukat Doktor Reşat Atabey'e göre;

a) Proje tarifedeki tanzim sisteminin yerine tasdik sistemini benimsemişti. Sigorta şirketlerinin tümü tasdik sisteminin karşısındadır. Bu nedenle tasdik sisteminin kademeli olarak uygulanması ihtiyatlı bir hareket olur.

b) Proje kontrol organına geniş takdir hakkı tanımıştır. Kamu müesseseleri muayyen kıstaslara bağlanarak takdir hakkı kullanabilmelidir.

c) Mecburî Reasürans sistemini ancak bir kontrol mekanizması olarak değerlendirmek yerinde olur.

ç) Projenin müeyyidelere, yabancı şirketlere ve istihsâl organlarına ait yargıları tekrar gözden geçirilmelidir.

V — Avukat Akif Odul'e göre;

a) Kontrol organı bir Vilâyet ve vesayet müessesesi haline getirilmemelidir.

b) Subjektif kıstasla sonu gelmez ihtilâflara gebedir.

VI — Avukat İclâl Asımgile göre, Murakabe Kanunu devlet adına denetim organı olmak çemberini aşarak sermaye üzerinde vesayet kurma yolunu tutmuştur. Kamu yararı ve sosyal adalet gibi nedenlerle de olsa temel haklara dokunulamaz.

VII — Projenin temeline ve gerekçesine yerleştirilmiş bulunan temel fikirleri de projeyi hazırlamış bulunan komitenin sözcüsü Profesör Doktor Haydar Arveseven'den dinleyelim :

a) Bugüne kadar tatbik olunan tanzim sistemi neticesinde en yaygın sigorta branşlarından yangın ve nakliyat sigortalarında yüksek tarife tatbik edilmiştir. Endüstrinin bu dallarında hasar-prim nisbeti % 30 ilâ % 35 dir. Büyük rizikoları sigorta edenler, ya özel fiat ya da risturn yolları ile farkları tahsil ettikleri hâlde büyük halk kitlesi yüksek fiat ödemeye devam etmektedir. Tasdik sisteminde ise kontrollu serbest rekabet sayesinde tarifeler makûl ve adil seviyeye düşecek yüksek komisyon ödeme imkânı kalmıyacak, risturn menbaı da kuruyacaktır.

b) İyi çalışan, asgari masrafla çalışan küçük şirketler de

**TÜRK SİGORTACILIĞINA ve SİGORTA
KOOPERATİFÇİLİĞİNE UYGULANAN SİSTEM**

rekabet alanında yerlerini alacaktır. Rasyonel çalışmayan şirketlerin halk ve devlet kasası ile ayakta tutulması ise, Kontrol Kanununun gayesi olamaz.

c) Türk Sigorta Şirketlerinde aranan şartlara paralel şartlarla yabancı sigorta şirketlerinin Türkiye'de şube açmaları prensibi konulmuştur. Bu prensip Ortak Pazar üyesi olan ve olmayan başka memleketlerde bulunmaktadır.

ç) Yatırım için konan tahditler normal işleyen şirketlerin fiili durumlarına uygundur.

d) Murakabe Organının yetkileri modern murakabe sistemi olan (Materyel devlet murakabesi) prensipleri ile ayarlıdır. Bu prensiper Almanya ve İsviçre gibi prensiplerin anası olan memleketlerden başka İngiltere gibi daha liberâl memleketlere caridir. Murakabe organı Ticaret Bakanlığının ve danışma kurulunun kontrolüne ve ayrıca da Danıştayın kazal murakabesine tabidir (9)

Madde 11 — Olayların, deneylerin ve yeni projenin de öngördüğü gibi sigorta endüstrimize uygulanmakta olan sistem reform isterdi. Reformun öncülüğünü de elbette sermaye şirketleri değil ve fakat sigortalılar yapabilirdi. Projede ise, reformun bayrağı devletin elinde idi. Aslında ise, reformun en kısa yolu ve aynı zamanda da radikal formülü (Sigortalının kendi kendinin de sigortacısı olması) olabilirdi. İnsanı (Kendi kendinin taciri, bankeri, fabrikatörü, sigortacısı) yapan tek iktisat okulu da Kooperasyondur. Reform ancak ve ancak Kooperasyon koşulları ile başarılabilirdi. Sigorta Kooperatifçiliği ortağı kendi kendinin sigrtacısı yapardı. Sigorta kooperatifi ile ortak rizikoları paylaşmanın şuuru ile yaşamayı öğrenirdi. Sigorta Kooperatifi ile ortak birlikte çalışmanın ve bir müesseseye de sahip olmanın bahtiyarlığı ve mutluluğu ile yaşardı. Sigorta Kooperatifi, parazitleri temizleyen tutumu ile de sigorta endüstrisinin düzenleyici gücü olurdu. (10)

Cumhuriyet Türkiye'sinde ilk sigorta kooperatifi deneyi Kooperatif politikasının mimarları arasında çalıştığım yıllarda (1940) ilâ 1943) yapılmıştı. Savaş Konjunktürünün etkisi altın-

(9) Sigorta Dünyası Dergisi.

(10) Remzi Saka — Türkiye Kooperatifçilik Siyaseti.

da başlayan ve fakat özel sektörün çıkarlarıyla çatıştığı için başarısız olan deneyi nirengi noktaları ile özetleyelim :

I — Milli Ekonomimizin sağ kanadı 1940 ilâ 1943 yıllarında, halâ da tarımdı. Tarım sektörünün temellerinde yatan köklü problemlerin kavşak noktası gerçi entansif tarım sistemi idi. Ve fakat bu sistemin emin (Emniyet subabı) da Tarım Sigortacılığı idi. Çiftçi huzura tarım sigortaları ile kavuşurdu. Çiftçi mallarının emniyet ağı kilerde, depoda değil ve fakat tarlada, bağ ve bahçede örülebilirdi. Tarım sigortalarına konu teşkil eden rizikoların başlıcaları da şunlardı :

- a) Sel, dolu, su basması, don, fırtına ve benzeri tabii rizikolar,
- b) Grevler, savaşlar ve benzeri sosyal rizikolar,
- c) Fiat dalgalanmaları, mali hasarlar ve benzeri ekonomik rizikolar,

II — Memleketimizde (Çiftçinin hangi rizikolara karşı korunabileceği) konusu Cumhuriyet Türkiyesinde incelenmişti. İlk esaslı Araştırma Ziraat Bankası'nındı. Banka, Ünyon Sigorta Şirketi Eksper ve Müfettişlerinden Ziraat Mühendisi Mr. Armond Compenon'u 1933 yılında memleketimize getirterek (Tarım Sigortalarının iklim şartlarımıza göre hangi afetlere karşı uygulanabileceği) ni inceletmişti. Tarım sigortaları hakkında ikinci araştırma Tarım Bakanlığınınındı. Tarım Bakanı Faik Kurtuğlu 1938 yılında Ankara'da (Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi) ni toplamıştı. Kongrenin gündeminde tarım sigortacılığı da vardı. Raporda Ziraat Bankasının seçkin elemanlarından Dr. Fazıl Kurkurt'undu. Üçüncü araştırma da dolu sigortalarında Milletlerarası şöhret yapmış bulunan Dr. Emil Fah'ındı. Tarım sektöründe emniyet ağı, araştırmaları aksettiren raporların ışığı altında örülmüş idi.

III — Tarım Sigortacılığı devletin tarım sektöründe tezel den çözmek zorunda olduğu kör düğümdü. Düğümü yaygın çiftçi eliyle sökmeye kalkmak ham hayâl olurdu. Düğümü tarım sektörünün organize güçleriyle çözmek pek sağlam çözüm yolu idi. Tarım sektörünü kooperasyon koşulları ile organize etmek Cumhuriyet Türkiyesinin kuruluşundan bu yana izlediği ana siyasetti. Bu siyasetin olgun mahzurları da tarım kredi ve

*TÜRK SİGORTACILIĞINA ve SİGORTA
KOOPERATİFÇİLİĞİNE UYGULANAN SİSTEM*

tarım satış kooperatifleri idi. Kör düğümü tarım kredi ve tarım satış kooperatifleri ile çözmeye çalışmak gerçe tek tabii yoldu fakat bu kooperatiflerin de çözüm yolu bekleyen problemleri vardı.

IV — Kooperatifleri seçkin ve aydın ellere emanet etmek 1940 ilâ 1943 yıllarında izlenen siyasetti. Seçkin ve aydın kadroya elbette idealin tahtı yakışırdı. Fakat idealistleri de etkileyen köklü realiteler vardı. Dimağ ne kadar büyük fikirlerin kaynağı olursa olsun kökleri midede idi. Seçkin ve aydın kadroda hem de istikbâl emniyeti isterdi. Gerçe kooperatif kadrolarında günün emniyet ölçüsü devlet bareminin üstünde tutulmuş ve bu nedenle de kooperatiflere aydınlara kazanmak kolay olmuştu. Fakat aydın kadronun yarınları kara bulutlara gömülü kalmıştı. Bulutları dağıtacak aydın kadroyu da huzura kavuşturacak emniyet sistemi kurmak kesin ihtiyacı.

V — Tarım sigortacılığının iki kanadı vardı. Kanatlardan biri mal, öteki de can emniyeti idi. Hayat sigortalarının matematik metodu dokunan klâsik deseni vardı. Kişilerin ödeyecekleri primlerden (masraflarla riziko primi) çıkarılıncâ, geriye (Tasarruf Primi - Prime d'épargne) kalırdı. Tasarruf primi de sermaye piyasasının, Merkez Bankalarının faiz politikası ile değerlendirilebilirdi. Fakat ne var ki tarım sigortacılığının kökü tarım geliri idi. Tarım geliri de dünyanın her yönünde düşük hele geri kalmış ülkelerde harap içinde harap olurdu. Tarım sigortacılığının kör düğümü (düşük gelir) idi. Kör düğümü çözebilmiş olan memleketlerde çiftçi hasar korkusu olmadan cömertçe emek harcamakta ve bol mahsül almakta idi. Fakat bu memleketlerde düğümün çözülmesine devlet de yardımcı olmalı idi.

VI — Devletin yardımı bahis konusu olunca, sosyal siyaset anlamından yararlanmak, yabancı ülkelerdeki denemelerden örnekler toplayarak memleket gerçeklerine uygun ölçüler arayıp bulmak gerekirdi. Hem yetki hem de yeterli doküman isteyen sosyal siyaset konusunu bir köşeye iterek sadece tarım sigortacılığına uygulanmasını öngördüğümüz tedbirleri özetlemekle yetineceğiz :

a) Sigorta endüstrimizin 1968 yılında tahsil ettiği primin tutarı 400 milyon Türk Lirasına yaklaşıktı. Uzmanlarımıza gö-

re de sigorta şirketlerinin her yıl tahsil etmekte oldukları primin yarısından fazlasını devletle devletin kontrolü altındaki müesseseler vermekte idi. % 30 Hasar Taux'u ile devlet sigortalardan her yıl sağlanacak tasarruf primi de 100 milyonu aşardı. 100 milyonu aşan ve zaman içinde de kartopu halinde yoğunlaşacak olan tasarruf primleri yardım politikasının kaynağı olurdu.

b) Dahası da vardı. Sigorta şirketleri topladıkları tasarruf primlerini, teknik ve yedek fonlarını büyük kentlerimizde hanve apartmanlara yatırmakta idi. **Kooperatif sigortada ise, tasarruf primleri, teknik ve yedek fonlar entansif tarım sisteminin gerçekleştirilmesine yararlı yeni kaynaklar olurdu. Yeni kaynakların da etkisi altında üretim ve milli gelir artar ve artan milli gelir de ekonomik ve sosyal mutluluğun yaratıcı gücü olurdu.**

c) Yine de dahası vardı. **Tasarruf primleri tarım kooperatiflerine oto-finansman yolunu açar, Açılan yol da kredi müesseselerini yola getirirdi.**

ç) Yine de dahası vardı. **Oto-finansman ile kendi göbeğini kendi eliyle kesen tarım kooperatifleri vesayet sisteminin ruhları yoran etkilerinden kurtulurdu. Köylü ve çiftçi özgürlüğe kavuşur. Ve kendini bulurdu.**

d) Yine de dahası vardı. **Türkiye'de nüfusun % 75 inden fazlası tarım sektöründe çalışırdı. Nüfusun % 75 şii kendini bulunca demokratik düzenle sıhhata, mutluluğa kavuşur ve kökleşirdi. Reformun öncülüğünü de devlet ve kooperatifler el ele vererek yapmış olurdu.**

Fikirlerimi o tarihteki Bakanlardan biri ile tartıştığımı Bakanın da,

— Hükümeti bağlayan prensipleri ne yapacaksınız

Dediğini hatırlarım. Bakan, Hükümeti bağlayan prensiplerle izlenmekte olan Anonim Şirket ve liberal ekonomik sistemini hatırlatmak istemişti.

12 — Rochdale prensipleri ile ilk kooperatif, -bilindiği gibi- 1848 de İngiltere'de kurulmuştu. İlk sigorta kooperatifi de 1867'de yine İngiltere'de, yine Rochdale prensipleri ile «Tüketim Kooperatifleri» tarafından kurulmuştu. İngilteredeki hareket,

**TÜRK SİGORTACILIĞINA ve SİGORTA
KOOPERATİFÇİLİĞİNE UYGULANAN SİSTEM**

kısa zamanda Belçika'ya, İsveç'e, İsviçre'ye, Amerika'ya yayılmış, yayıldığı yerlerde de yerleşmiş ve gelişmeye de başlamıştı.

I — Türkiye'de ilk sigorta kooperatifi; batıdaki benzerlerinden -aşağı yukarı- yüzyıl sonra kurulabilmişti. Kurucusu da, Türkiye Halk Bankası Genel Müdürü Nusret Uzgören idi. 1950 yılında başlayan ve «Türkiye Halk Bankası ve Sandıkları» tarafından da finanse edilen «Esnaf Kefalet Kooperatifleri» varlıkları ve sahip oldukları değerleri için emniyet ağını örmek kaygusunu, Halk Bankasının Genel Kurullarında ısrarla izhar etmişlerdi. Aslında Kefalet Kooperatiflerinin kuruluş ilkelelerinden biri de «yedek fonlarla sigorta müessesesini kurmak»tı.

II — İlk sigorta kooperatifinin kurucuları, Türkiye Halk Bankası A.Ş. nin İdarecileri ile, Ankara'da bulunan Esnaf ve Küçük San'at Temsilcileri idi. İkinci sigorta kooperatifini «Türkiye Kömür Madenleri İşletmeleri Genel Müdürlüğü Memurları» üçüncü sigorta kooperatifini de «Çukurova Elektrik Anonim Şirketi Mensupları» kurmuşlardı. Sigorta Kooperatiflerinin statülerinde yer almış bulunan kuruluş ülkelerinin başlıcaları da şunlardı :

- a) Yurt içinde ve dışında her çeşit sigorta ve mükerrer sigorta muameleleri ile iştigâl etmek,
- b) Ortaklarına gayrimenkül ipoteği karşılığında ikrazlar yapmak,
- c) Sıhhi sosyal tesisler kurmak,

III — Gerçi, Türkiye Halk Bankası ile Sandıkları ve 51 idealist, 1958 yılında «Birlik Sigorta»yı kurmuşlardır. Gerçekte, öncü güç, yine UZGÖREN'di. «Birlik Statüsü» batıdaki benzerlerinin ışığı altında hazırlanmış ve «Birlik Sigorta»nın antenleri, teknil sigorta kollarına açık tutulmuştu.

IV — «Hayat sigortalarının son yıllarda para istikrarsızlığı yüzünden hayli gerilemiş olduğu bir gerçektir. «Birlik Sigorta» ise, hayat sigortalarında üstün gelişme şansına sahipti. Çünkü, Esnaf Kefalet Kooperatiflerinin ortak sayısı yüzbine yaklaşmıştı.

13 — Kooperatif sigorta denemeleri sürekli surette, müşahade altında tutulmuş ve alınan sonuçlar «kooperatifçilik kongreleri» inde denetlenmişti. Kongrelerde tartışılan konuların önemlileri de şunlardı :

I — Sigorta kooperatiflerinin hukuk yapısı 7397 sayılı Kanunla kurulmuştu. Fakat yapı ve yargılar «mimari bütünlüğü»nden yoksundu. Sigorta, kooperatiflerinin bağlanacakları şartlar, Ticaret Vekâleti tarafından hazırlanacak «nizamname» ye bırakılmıştı. Aslında sigorta kooperatiflerinin organik yapısı Kanun gücü isterdi.

II — Türkiye'de sigorta endüstrisi «yıkıcı rekabet» in etkisi altında idi. Rekabeti önlemek için kontrol kanunuyla «sert yargılar» tedvin edilmişti. Fakat, «risturn» rekabetin etkisi altında sigortalıya yapıma ve indirim değildi. Risturn, «doğru fiat»ın hem temeli, hem teminatı idi. Kooperatif sigortalar kendilerini yaratmış bulunan fikirlerle kendi imkânlarına uygun primlerle çalışabilmeli idi.

III — Ticaret Vekâleti tarafından hazırlanacak olan «nizamname» yi Rochdayl prensiplerinin ve bu prensiplere zaman içinde yapılmış bulunan «ek» fikirlerin ve batıdaki deneylerin ışığı altında tutmak kesin zaruretti.

IV — Kooperatif sigortaların başarı şartları da

- a) Müstahsil kooperatif kanunu projesinin Büyük Meclisten çıkarılması,
 - b) Murakabe Kanununda adı geçen «nizamname» nin tezelden hazırlanması ve yürürlüğe konması,
 - c) Risturn, temel fikrinin uygulanması,
 - ç) Ortak olmayanlarla da çalışma imkânlarının temin edilmesi,
- noktalarında toplanmakta idi. (11)

14 — Türk sigortacılığına ve sigorta kooperatifçiliğine uygulanan sistemi olayların ve hatıraların plâtfomundan gördükten sonra sıra görüşlerimize gelir :

*TÜRK SİGORTACILIĞINA ve SİGORTA
KOOPERATİFÇİLİĞİNE UYGULANAN SİSTEM*

I — Politik tasarrufları ve şirketlerin statik yapılarını devlete inanan sigortalılara taşıtmakta olan tarife sistemi, yeni projelerimizin de tekrarladığı gibi kontrol organlarının gayeleri olamaz. Sistem, elbette reform ister. Reformu materyel murakabe sistemi ile yaparken temel haklara dokunmamak ve fakat temel hakları da kollektif şuurun ışığı altında tutmak gerekir.

II — Rizikoları kendi hasar Taux'ları ile satın almak ve satmak bu maksatla da bir Sigorta Borsası kurmayı düşünmek gerçi mümkündür fakat rekabet ekonomisinde de fiyat maksını dev ekonomik örgütlerin çıkarları kapamaktadır. Tasdik sistemi, bu realiteyi gözden ırak edemez.

III — Teknik ölçüleri aşarak dışa akmakta olan primleri memlekete kazandırmanın tek pratik ve organik yolu, Türk Sigorta Şirketlerinin kendi aralarında reasürans, koasürans, retresasyon gibi teknik ilişkiler kurmak suretiyle gerçek bir işbirliği ve programı yapmaları olabilir. Aslında da bu işbirliği İkinci Beş Yıllık Plânında hedeflerinden biridir.

IV — Yabancı firmalara uygulanacak siyasette discrimination'a düşmemek ve batı örneklerine paralel koşullarla yetinmek zaruridir.

V — Sigorta, bir bakıma bir kooperasyondur. Yani el birliği, ya da işbirliği yaparak bir başka deyimle de dağıta, dağıta toz haline getirerek rizikoları taşıma gücü yaratan endüstridir. Sigorta kooperatifçiliğinin de iki kanadı vardır. Kanatlardan biri ile can, öteki ile de mal emniyeti sağlanır. Her iki kanadın temelinde de teknoloji yatar.

VI — Kooperatifçi de bir bakıma ortadoks'tur. Üretim, ya da tüketim kooperatifleri sigorta kooperatifi modeli ile kendi kendinin sigortacısı olmaya mahkumdur. Devlet de sigorta kooperatifi modeli ile biran önce kendi kendinin sigortacısı olmalı, politik tasarrufların kaynağı kurutulmalı, statik yapının yerini rasyonel işletme almalıdır. Devlet sigortalarının sağlayıcı tasarruf hükümesi ile tarım sigortacılığı ve sigorta kooperatifçiliği desteklenmeli, tarım sektörünün milli hasıladaki payı arttırılmalı ve bu sektörde çalışanlar için de emniyet ağı örülmelidir.

Devlet kooperatiflerle el ele vererek reformların öncü gücü olmalıdır.

VII — 24.4.1969 tarih ve 1163 sayılı Yeni Kooperatifler Kanunu, Kooperatiflere yeni imkânlar hazırlamış ve geniş ufuklar açmıştır.

a) Kanununun 86 ncı maddesinin 4 ncü fıkrası (Kooperatiflerin memleket yararına faaliyette bulunmaları hakkında ilgili Bakanlıklar ve kuruluşlar nezdinde gerekli teşebbüsleri yapmak ve koordinatör olarak vazife görmek) yetki ve sorumluluğunu Ticaret Bakanlığına yüklemiştir. Bu yetki ve sorumluluk, kooperatif politikasını yörüngesine oturtacak niteliktedir.

b) Ticaret Bakanlığının kendine düşeni zamanında ve kararınca yapmasını kolaylaştıracak olan organı da Kanun yaratmıştır. Bu organ da, Kanununun 87 nci maddesi ile kurulması öngörülen (Danışma Kurulu) dur. Danışma Kurulu'nun (görev ve yetkileri, çalışma şekil ve şartları) Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanacak (Tüzük) ile tesbit olunur. Tüzük, elbette kooperatifçilik politikasını yörüngesine oturtacak nitelikte olacaktır.

c) 7297 sayılı Kanuna göre sigorta kooperatiflerinin bağlanacakları şartlar, Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanacak (Nizamname) ye bırakılmıştır. Adı geçen Nizamnameyi şimdi şüphe yok Danıştay Kurulu hazırlayabilir. Sigorta kooperatifleri, tüketim kooperatifçiliğinin bir dalı olduğuna göre de Nizamnameye tabiatıyla Rochdayl prensipleri de ışık tutar.

Sigorta Kooperatifleri, şimdi sigorta tekniği ile kooperasyonun temel fikirleri arasında kurulacak köprülerin mimarlarını beklemektedir.

KOOPERATİFÇİLİK NE ZAMAN DOĞDU?

Harun PASTANOĞLU

III

(Geçen sayıdan devam).

Kooperatifin İlk Anasözleşmesi (Law the First)

«Onların hemen çözümlenmesi gerekli ve ivedi bir sorunu vardı. Başvuracakları büyük kaynakları olmadığı gibi kendilerine öğüt verecek kimseleri de yoktu. Görevlerini hemen oracıkta yerine getirmek durumunda idiler.

1844 yılı Ağustos ayının onbirinci günü yaptıkları kooperatifin ilk toplantısında ilk ilkeleri tespit ettiler (68). Kooperatifin amacı şöyle belirtiliyordu : «ortaklarının maddî durumlarını düzeltmek, sosyal ve ailevî koşullarını iyileştirmektir» (69).

Rochdale Öncüleri'nin kabul ettikleri bu ilk anasözleşmenin tam metnini bu derginin diğer sayfalarında bulacaksınız.

(58) Bir iddiaya göre, Öncülerin bu ilk anasözleşmesi başka şirketlerin statülerinin değiştirilmesi suretiyle meydana getirilmiştir.

Manchester'de «The Rational Sick and Burial Society» adlı bir karşılıklı Yardım Şirketinin statüsü üzerindedir ki, Rochdale Kooperatifinin anasözleşmesi, bazı değişiklikler ve ilâvelerle, oturtulmuştur ve Esasen, Rochdale Kooperatifi de 1836 tarihli «Friendly Societies Act» (Karşılıklı Yardım Şirketleri Kanunu) na göre 24 Ekim 1844 tarihinde tescil edilmiştir. (Dr. G. Fauquet, «Les équitables Pionniers et lurs leaders» a.g.e.s.h. 150).

(69) ..to form arrangement for the pecuniary benefit and improvement of the social and domestic condition of its members».

Desmond FLANAGAN The Co-operative Movements'first 100 years, London, 1944, sh. 9.

Kooperatifin yönetimi için kabul edilmiş olan belli başlı kaide ve usulleri şöylece özetlemek mümkündür:

- 1 — Yiyecek satışı mahallî cari fiyatlara göre yapılır.
- 2 — Sermayeye sınırlı sabit bir faiz verilebilir.
- 3 — Giderler düşüldükten sonra kalan kazanç, satın almalar oranında ortaklar arasında bölünür,
- 4 — Veresiye satış yoktur. Mal teslim edilirken, her türlü satışın ve satın almaların bedeli peşin olarak ödenir.
- 5 — Her cins erkek (erkek-kadın) üyelik haklarından eşit olarak yararlanır,
- 6 — Her ortağın ancak bir oy hakkı vardır.
- 7 — Kooperatifin işlerinin görülmesi ve gidişatının düzeltilmesi için ortaklar düzenli ve sık toplanırlar,
- 8 — Hesaplar düzenli tutulur ve denetlenir. Ve bilânço ortaklara muntazaman takdim edilir. (70)

«Kooperatif Anasözleşmesi, bu bir kaç dokumacı işçi tarafından o kadar kesin şekilde bir hamlede tespit edildi ki, yarımyüzyıldan fazla bir tecrübe, ona ilâve edecek bir şey bulamadı ve O devirden sonra kurulmuş bulunan binlerce kooperatif, bu anasözleşmeyi hemen aynen kopya etmekle yetindi. Burada ekonomi tarihinin belki en dikkate değer olayını görüyoruz. Kooperatif sistem bir bilginin, ya da bir reformcunun kafasından değil, fakat halkın kavgalarından çıkmıştır» (71).

Rochdale öncülerinin amaçları

Ortaklığın amacı «Law the First»de aşağıdaki kaideler halinde tespit edilmiştir:

I. Bu ortaklığın amaçları ve aşağıdaki plân ve projelerin gerçekleştirilmesi için, her biri bir Pound'luk (İngiliz lirası) paylara bölünmüş yeterli sermaye ile ortaklarının parasal, sosyal ve ailevî koşullarını düzeltmek,

(70) F. HALL M.A. B. COM. W. P. WATKINS, a.g.e. sh. 87.

(71) Charles GIDE, Les Sociétés Coopératives de Consommation, Paris, 1924. sh. 11 ve 12.

- Yiyecek ve giyecek maddeleri vb. satmak için bir dükkân açmak,
- ailevî ve sosyal koşullarını düzeltmek için karşılıklı yardımlaşmayı isteyen ortaklarının yararına sunulmak üzere belli bir sayıda ev satın almak, ya da yaptırmak,
- işsiz kalacak, ya da ücretlerinden yapılacak devamlı indirimlerden etkilenecek ortaklarına çalışma olanağı yaratmak için ortaklığın uygun göreceği ürünlerin üretimine geçmek,
- ortaklarına daha fazla güven ve yarar sağlamak için ortaklık, işsiz kalacak, ya da çalışmasının tam karşılığını alamayacak olan ortakları tarafından işletilmek üzere, bir, ya da bir çok arazi satın almak, ya da kiralamak,
- *mümkün olur olmaz, malların üretiminin ve dağıtımının, eğitimin ve ortaklığın yönetiminin örgütlenmesine geçmek, ya da bir diyer değışle, içinde müşterek menfaatların toplanacağı, yalnız kendi kendini destekleyen bir ev kolonisi tesis etmek, ya da benzer koloniler kuracak diğer ortaklıklara yardım etmek.*

Bunlardan başka, alkol aleyhtarlığının geliştirmek için, müsait olur olmaz, ortaklığa ait binaların birinde bir içkisiz salon açılacaktır.

Öncülerin bu plân ve projeleri ile **DR. KING**'in ve ilk kooperatifçilik kongrelerinde tespit edilen amaçlar arasında yakın bir ilişki olduğu müşahade edilmektedir. Öncülerin gelecekteki amaçları hemen aynıdır: bir kooperatif topluluk, «**kendi kendine yeten bir ev kolonisi = selfsupporting home colony**» kurmak. Bu amaca ulaşmak için izlenecek yol da aynıdır: önce sermaye toplanacak, sonra dükkân açılacak ve bilâhare de kooperatifçe yaşanılacak, kooperatif hayatın uygulanacağı ve geliştirileceği ev ihtiyacı karşılanacaktır. (72)

Metin, dar manasında alınmadığı takdirde, Rochdale Öncülerinin arzusunun, kooperatifçiliğin bütün alanlarda gelişmesi, ekonomik ve sosyal yapının kooperatifçilik yolu ile derin değışikliğe uğraması olduğu görülür. Dikkate değer olan husus, Öncülerin kooperatif hareketleri geleceğini bilmiş olmalarıdır. Tarımsal kooperatiflerin kurulacağını hissetmişlerdir. Kooperatiflerin

fabrikalar kuracağını sezmişlerdir. (73)

Ortaklığın orijinal Statüsünün incelenmesi, önceleri çok küçük, çok mütevazî bir şekilde işe başlanmış olmasına rağmen, gelecekte ortaklığın niyeti hakkında bir fikir vermektedir. Tamamlanması gereken eksiklikleri pürüzleri olan, derme çatma bir örgüt mevcut değildir. Hiç şüphe yok ki, aralarında, DR. KING'in Co-operator'ünü inceleyen ve eleştiren, kongre ve konferanslarında hazır bulunan, bazı tecrübelerle sahip kimseler de vardı. Gene şüphe yok ki, Öncüler, Owenci'lerden ve Manchester'li öğretmenlerden yardım görmüşler ve öğütlerini almışlardır. (74)

Rochdale Öncüleri'nin kuralları

Kooperatifin amaçlarını tespit ettikten sonra, ortaklığın yönetimi ile ilgili kuralların tespitine geçilmiştir. Bu kurallar demokratik olacaktır. Yönetim için bir Başkan, bir Sekreter, bir Veznedar, üç mütevelli ve beş yönetim kurulu üyesi ortaklar genel kurulunca seçilmiştir. Bunlar, ortaklara karşı sorumlu idiler. Üç ayda bir yapılacak genel kurula yöneticiler, yönetimlerinin hesabını verecekler ve denetim raporlarındaki esaslara riayet edeceklerdi. Görevliler ve yöneticiler, haftada bir defa toplanacaklardır. Her görevli memurun görev ve sorumlulukları tespit edilmiş ve ortakların hak ve vecibeleri belirtilmişti. Anlaşmazlıklar hâkem tarafından karara bağlanmakta idi. «Bunlardan hiç birinin doğrudan doğruya, ya da dolaylı olarak ortaklığın malları ile hiç bir ilgisi olamaz»dı.

Kredi ile alış veriş yasaklanmıştı. «Ortaklığın görevlileri, herhangi bir sebep ve bahane ile, herhangi bir malı veresiye alamazlardı. Ancak peşin para ile alabilirler. Ve ne de, herhangi bir malın veresiye satışına muvafakat edemezler (peşin para ile satış hariç). Bu hükme aykırı hareket eden herhangi bir görevli, on shilling para cezası öder ve görevinden azledilir» (kural 21).

Kâr, orijinal bir buluş olduklarına inandıkları bir usule göre dağıtılacaktı. Her üç ayda bir def'a yapılacak olan genel kurulda malî durum, geçen üç aylık dönemde elde edilen kazancı gösterecek ve bu kazanç şöyle dağıtılacaktır: «bütün paylara yıllık yüzde 3 1/2 oranında faiz ödenecektir. Geri kalan kâr, her ortağa, dükk-

(73) Paul ALBERT, Nouvelle analyse des principes de Rochdale, II. Reuve Inter du Travail, 1958, Ağustos No. 2, sh. 187.

(74) A. Bonner, a.g.e. sh. 47.

kâna getirdiği paranın miktarı ile mütenasip olarak ödenecektir» (Kural 22). (75)

Bu kural, «satıl alma üzerine kâr dağıtımı» (dividend on purchase) kuralını getiren kaidedir.

Açık olduğu zamanlarda magazayı bir veznedar ile bir satış memuru yönetecektir. Bunun için Statüde dokuz madde ayrılmıştır. «Satış memuru, ölçer, tartar ve satar, fakat para alamaz. Parayı ancak veznedar alır. Satın alana bir makbuz verir. Her hafta veznedar Sekretere hesap verir».

Satın alan, satılan malın ismini ihtiva eden bir basılı form alır. Bunu doldurur ve satış memuruna verir. Satış memuru da bunları «kasanın bir kontrol belgesi olarak» Sekretere tevdi eder.

Kooperatifin anasözleşmesi 1845 de yeniden gözden geçirilmiştir. Revizyonlardan biri, ortaklar genel kurulunun aylık yapılması olmuştur. Bu toplantıların konusu «ortaklığın amaçlarının, ilkelerinin ve Statüsününün izahından, işlerin tartışılmasından ve yönetim kurulunun ve memurların dilek ve temennilerinin görüşülmesinden ibarettir».

Rochdale ilkeleri

Öncülerin anasözleşmelerinde tespit ettikleri kurallar ile elde edilen bazı tecrübeler özetlenerek «Rochdale İlkeleri» adı verilmiştir. İlk Rochdale Öncüleri bir ilkeler listesi tespit etmiş degillerdir (76). Rochdale öncülerinin tarihi ile uğraşan her yazar, farklı bir liste düzenlemiştir. Holyoake «**özellikler** = features» adını verdiği **öndört ilke** tespit etmiştir.

Bununla beraber, 1860 yılında Rochdale Ortaklığı sevk ve idare kurallarını gösteren yıllık almanağında, kooperatifin işlemlerinde uyulacak noktaları işaret etmiştir. Bunlar şunlardır : (77).

«Bu kooperatif Hareket hali hazırda toplum içinde mevcut çeşitli din, ya da politik farklılıklarla karışmak niyetinde değildir. Fakat, artık bir bağ ile her ortağın müşterek menfaati için, olanak ve enerji ve güçlerini birleştirmek istegindedir.

(75) Interest at the rate of 3 1/2 per cent per annum shall be paid upon all shares... the remaining profits shall be paid to each members in proportion to the amount of money expended at the store» (rule 22).

(76) A. BONNER. a.g.e sh. 48.

(77) A. BONNER. a.g.e sh. 48-49.

- (1) Sermaye kendilerince sağlanır ve belli bir faiz haddi uygulanır.
- (2) Üyelere yalnız tedariki mümkün en temiz yiyecek maddeleri sağlanır,
- (3) Tam ölçü ve ağırlık uygulanacaktır,
- (4) Piyasa fiyatına göre satış yapılacaktır. Veresiye verilmeyeceği gibi böyle bir talep de bulunulamaz.
- (5) Kazanç, her ortağın yapmış olduğu satın alımların oranına göre dağıtılır.
- (6) Yönetimde bir kişi bir oy ilkesi uygulanır. Ve ortaklarda cinsiyet farkı aranmaz. (78)
- (7) Yönetim, belli dönemlerde seçilen komitenin ve görevlilerin ellerine tevdi edilir,
- (8) Kazançtan belli bir pay, eğitim işleri için ayrılır.
- (9) Bilânço ve malî durum hakkında ortaklara sık sık rapor takdim edilir.

Bilâhare Milletlerarası Kooperatif Birliği (ICA) bu ilkeler üzerinde bazı ufak tefek değişiklikler yapmıştır. Rusya hariç, Rochdale ilkeleri hemen hemen bütün dünya ülkeleri tarafından genellikle aynen kabul edilmiştir. Fakat, asıl ilkelerin ve bunların yorumlarının nasıl olduğu hakkında görüş ayrılıkları vardır.

Kooperatifçilik ilkelerinin incelenmesini ayrı bir yazıya bırakarak, Rochdale Kooperatifinin tarih içindeki gelişmelerine değindikten sonra, bu araştırmayı bitirmek istiyoruz.

Eğitime verilen önem

1844 de kooperatifi kuran öncüler, ortakların eğitimine büyük önem vermişlerdir. Anasözleşmelerinin daha ilk şeklinde «**üretim, dağıtım, eğitim ve yönetim güçlüklerini düzeltmek**» teklifinde bulunuyorlardı.

1848 yılında Kooperatifin Toad Lane'deki binasının tamamı kooperatifin işgaline geçince, ikinci kat bir **okuma odası** olarak kullanılmış ve bir **kitaphık** kurulması için ilk adım atılmıştır. Bu faaliyetlerin örgütlenmesinden eğitim bölümünün kuruluşu ortaya çıkmıştır.

(78) Öncüler tarafından kabul edilen «**bir kişi bir oy**» ilkesi ile diğer demokratik ilkeler (yönetim ve denetimin bizzat ortaklar tarafından görülmesi) «**Friendly Societies**» (Karşılıklı yardım şirketleri) nin kuruluş yasalarında esasen mevcut idi. İngiltere'de bu ortaklıklar, XVIII inci yüzyılın başından beri çoğalmış ve 1973 de ilk kanunî niteliği kazanmışlardı. A. BONNER a.g.e. sh. 55.

Abraham GREENWOOD 1877 de yazmış olduğu «**Rochdale Haksever Öncüleri sınırlı sorumlu kooperatifinin Eğitim Dairesi: Doğuşu ve Gelişimi**» (79) adlı risalede şunları söylüyordu:

«Öncüler, günlük zor işleri gördükten sonra, hepbirlikte, dükkanın arka kısmındaki bir odada, haftanın haberlerini öğrenmek için toplanmak adetinde idiler».

1848 de Öncüler, dükkanlarının bulunduğu binanın tamamını tuttular. 1849 da bir okuma odası (80) ve bir kitaplık tesis ettiler. Kitaplığın masrafları gönüllü olarak haftada 2 peni ödenmek suretiyle kapatılmak istenmiştir. Fakat gönüllü toplanan paralar masrafları kapatmayınca, bu sefer, yardım çağrısında bulunulmuştur. Bundan çok olumlu sonuç alınmıştır. Ortaklar, üç ayda bir yapılan toplantılarda 5 Sterlin hibe etmeyi kabul etmişlerdir.

Ortaklığın Anasözleşmesinin **Industrial and Provident Societies Act**'ın kabul edilip yürürlüğe girdiği 1853 yılında değiştirilmesi sırasında kârlardan % 10 unun eğitim amaçları için tefrik edilmesi öngörülmüş ise de, Statünün tescili sırasında memur (registrar) buna itiraz etmiş ve ancak % 2 1/2 bir tefrikinin yapılabileceğini kaideten kabul etmiştir (81). Bir eğitim Komitesi kurulmuş, ve uzağı gören müteşebbis bir ekip meydana getirilmiştir. Bilgi edinmenin yolu, araştırma olduğundan, güzel bir kitaplık kurulmuştur. Yeni merkez binasının yapımı, 1867 de bitmiş ve bir güzel okuma odası ve ikinci katta başka eğitim olanakları ile açılmıştır.

Holyoake'e göre 1850 den 1855 e kadar gençler için ayda 2 peni karşılığında bir eğitim hizmeti açılmıştır. 1855 den sonra, 14 ilâ 40 yaş aralarında, 20 ilâ 30 kişiye pazar ve perşembe günleri eğitilmeleri için bir oda ayrılmıştı. O devirde eğitimin zorunlu olmadığı ve pek çok kooperatifçinin okuma ve yazma bilmediği unutulmalıdır. Gene Holyoake'e göre 1883 de ilim, sanat ve teknoloji sınıflarında 400 ve 1886 da 500 öğrenci vardı (82).

Eğitimin ileri kolunda ekonomi politik, matematik ve Fransızca da verilmeğe başlanmıştır. Halk için dersler de genellikle tarih

(79) The Educational Department of the Rochdale Eéuitable Pioneers Society Limited, its origin and Development.

(80) Bu odada seçilmiş gazete ve dergiler ortakların yazarına sunuluyordu.

(81) A. BONNER. a.g.e sh. 55.

(82) W. P. WATKINS - CO-OPERATION, 1937, Londra. F. HALL M.A., B. COM.

üzerine - o devirde halkı en çok cezbeden konu olarak - ihdas edilmiştir. Hatta Cambrige'den Profesör Stuart'a astronomi dersleri de verdirilmiştir.

Bir Edebiyat Cemiyeti olan «The People's Institute» kapandığı zaman 1.100 ciltlik kitaplığının pek çok kitabı Öncüler tarafından satın alınmıştır. Ve böylece Rochdale Kooperatifi, şehirde en çok eğitimci bir kurum haline gelmiştir. Kooperatifin eğitimsel gelişmelerinin çoğu, Enstitünün kütüphanecisi olan Abraham Greenwood sayesinde olmuştur. Greenwood 1846 da Öncülere katılmıştır. Ve yalnız Rochdale'de değil, fakat bütün İngiltere'de de rehber kooperatifçi ve millî gelişmenin düzenleyicisi ve yaratıcısı olmuştur (83).

Faaliyetin gelişmesi

Kooperatif ilk yıllarda ağır ve fakat geriye bakmadan yolunda yürümüştür. Liderler, bunca emek sarfettikleri ilkelerin yayılması için de çalışıyorlardı.

Kooperatif, 1847 de bir sarsıntı geçirir gibi olmuştur. Ortakların bir çoğu, malî güçlükler içinde idiler. Ve paylarını bir başka ortağa satmaktan başka çare bulamamışlardır. Ancak kazanç 81 Sterlinden 72 Sterline düşmüş olmasına rağmen, sarsıntıyı atlattır. Bu yıl içinde kooperatifin sermayesi biraz artmış ise de, bu az artış dahi manalıdır. Ortaklar sayısı 80 den 110 a satışlar 1147 Sterlinden 1915 Sterline çıkmıştır. Bu durum güven uyandırmış ve müteakip yıllar, iş hacmi, sermaye ve kazanç da yükselmiştir.

Her üç ayda bir kooperatifin genel kuruluna malî durum bildiriliyor ve teşekkülün memur ve yöneticileri ortaklar tarafından sorguya çekilebiliyordu.

Ortaklar 1848 de 140 iken, 1850 de 600 olmuştur. Sermaye 397 Sterlinden 2.300 Sterline çıkmıştı (85). Halk, tasarruflarının yattığı yer hakkında iyi intiba sahibi olmuştur.

Aynı devre içinde, iş hacmi 2.276 Sterlinden 13.180 Sterline yükselmişti, faiz ve kar da 561 Sterlinden 991 Sterlin olmuştur. Bu büyüme, yeni ilavelerin yapılmasını intaç etti. Kumaş, terzi, kasap

(83) A. BONNER. a.g.e sh. 55.

(84) A. BONNER. a.g.e sh. 51.

(85) A. BONNER. a.g.e sh. 51.

ve ayakkabı bölümleri ilâve edildi. Ve kütüphane ve okuma odası ile birlikte dükkân 1851 de hergün açık kalmaya başladı.

Muhtemelen 1849 yılında Rochdale Tasarruf Bankası'nın (**The Rochdale Savings Bank**) iflâs etmesi, Öncülerin gelişmelerine büyük bir hız vermiştir (86). Bu banka, şehirde işçi tasarruflarının belli başlı bir yatırım merkezi haline gelmişti. Bankacılar, aynı zamanda sanayiciler idiler. Ve tasarruf tevdiatlarını imalât işlerinin kayıplarını kapatmak için kullanıyorlardı. Bankanın piyasadan çekilmesi, Öncülerin kooperatifinin işçi tasarrufları için en emin yatırım yeri olarak görünmesini sağladı. Kooperatifin sarsıntıyı atlatması, ve gelişme göstermesi bu itimadı daha arttırdı. Sonra, kooperatifin demokratik küruluşu, kendi tasarrufları üzerinde bir denetim yapmak, ve paralarının nasıl sarfedildiğini gözleriyle görmek isteyen tasarruf sahiplerini de çekiyordu.

Kooperatif Değirmen

Perakende satış, Rochdale Öncülerinin başlangıçta giriştikleri ilk faaliyet idi. Öncüler, fırsat olunca, üretime geçmek ve üretimin yararlarından pay almak için hazır dılar. Böyle bir teşebbüs 1850 de bazı Rochdale'li tarafından girişilmişti. Bu bir kooperatif hububat değirmeni idi. Sermaye güçlüğü çektiklerinden Öncülerin kooperatifin desteğini sağlamak üzere, merkezlerini Öncülerin Kurbağa Sokağındaki binasına taşımışlardı. 6 sterlin sermaye toplanmıştı. Bir geçici kurul tayin edilmişti. İçlerinde öncüler de vardı. 18 Eylülde, Charles Howarth sekreter seçilmiş ve Rochdale Kooperatifine benzer bir anasözleşme hazırlamıştır. Rochdale Değirmen kooperatifine 100 Sterlin yatırmıştır ve adına para yatırdığı temsilcisini tayin etti. (Kanun, bir kooperatifin bir başkasına pay almasına müsaade etmiyordu).

Rochdale'den takriben bir mil kadar uzakta bir ortaklık, «The brickfield Equitable Pioneers' Society»ye sermaye yatırdı. Ve 1000 sterlin kadar bir sermaye toplandı. Bir değirmen satın alındı ve Öncüler, paylarını 150 Sterline çıkardılar ve aralıkta 284 Sterlin ikraz ettiler. 1851 ocağında değirmen, hububat öğütmeye başladı. Ve diğer ortaklıklar da bu değirmene katıldılar.

1852 de değirmen kazanca geçmişti. Ve 1853 sonunda aktifleri, pasiflerini aşmıştı.

Bu kooperatif Değirmen, tüketim kooperatiflerinin ilk birlikte teşebbüsleri olması yönünden ilginçtir. 1850-51 yıllarında ilk üyeleri, altı perakende kooperatif ile dokuz ferdi üyeden ibaretti. Bunlar arasında Rochdale'in ilk öncüleri ve beş de kadın vardı. 1852 sonunda yirmi iki ortaklık, değirmen kooperatifi ile iş görüyordu. Ve itimat arttıkça da ortakların sayısı da çoğalıyordu. Bunlar değirmen ile yalnız iş yapmıyorlar, hissedar da oluyorlardı. Bunların çoğu Rochdale'den onaltı mil kadar uzaklıkta idi, fakat değirmen kooperatiflerle iyi iş görüyordu.

Diğer taraftan bu teşebbüs, bir çok kooperatifin ihtiyaçlarını geniş çapta karşılama yönünden girişilen bir teşebbüs olması bakımından da manalı idi. Değirmenin amacı basit idi. «karışksız un yapmak, yatırılan sermayeye faiz ödemek ve yönetim giderleri çıktıktan sonra, geri kalan kazancı ortaklar arasında bunların değirmen ile yaptıkları işlemlere göre dağıtmak idi (87).

Teşebbüs bir «üretici» kuruluş idi. Tüketici teşebbüs tarafından denetlenen ve desteklenen, onun menfaatına çalışan bir teşebbüs...

Üretim Kooperatifi

Öncüler, «üretici» bir başka kooperatif teşebbüs daha kurdu- lar: bunların en dikkate değeri «**The Rochdale Co-operative Manufacturing Society**» idi (88). Sermaye bir anonim şirket şeklinde pay sahipleri arasında bölünmüştü. Rochdale Öncüleri Kooperatifi bu şirkete sermaye yardımında bulundu. Her üye, iki pay aldı. Fakat herbiri 5 Sterlin olan yirmi hissedenden fazla alamadı. Bu sermaye tahhüdünü haftada 1 shilling ödemek suretiyle yerine getireceklerdi. Kazanç, sermayeye % 5 faiz, ve % 7 1/2 zarar için ödendükten sonra, geri kalan sermaye ile emek arasında eşit surette bölünecekti. Kazanç, emekçiler arasında, aldıkları ücrete göre bölünecekti. Bu ortaklığın öncüleri arasında, James Smithies, Abraham Greenwood, William Cooper ve J.T.W Michell vardı. Bu sonuncusu, üretici şirketin ve daha sonra da **Co-operative Wholesale Society**»nin reisi oldu. Bu durumda, onun tüketim kooperatiflerini kuvvetle desteklemesi ve üretim kooperatiflerine karşı olması, İngiliz kooperatifçiliğinin örgütlenmesi, politikası ve amacında önemli etkisi olmuştur. Üretim kooperatifçiliğine karşı oluşu, Rochdale Manufacturing Society»nin tarihinin sonunu tayin etmiştir.

(87) A. BONNER. a.g.e sh. 52.

(88) A. BONNER. a.g.e sh. 53.

Başarılar

Ortaklık başarılı oldu. İşçilere iyi faiz geliri sağladı. O kadar ki, 1859 da, ortaklık o kadar gelişti ki, yeni bir değirmen inşasına karar verildi. İlâve sermaye talep edildi ve hemen sağlandı. Fakat yazık ki, pek çok yeni pay sahipleri, sadece karlı yatırımla ilgilenmişlerdi. Ve kar dağıtımın kanunla yasak edilmesi yolunda bir hareket başladı. Bu hareket hedefine 1862 de ulaştı. Kar dağıtımını kaldırıldı. Ve ortaklık yalnız hissedarlarına kar sağlayan bir anonim şirket şekline geldi. Tabiiyle kooperatif mensupları teşebbüsün bu ters yönüne hayli şaşılar. Abraham Green wood şöyle diyordu: İlk kurucular, kar dağıtım ilkesine olan güvenlerini kaybetmişlerdir. Bu, şirketin cazibe unsuru idi. Ve ortaklığa «bir ebedî» temettüyü almayı düşünenleri çekiyordu.»

Bu kimseler paralarını şirkete pay almak için süratle getirmişlerdi Ve böylece pay sahipleri birden 200 den, ya da 300 den 1400 e çıkmıştı» (89).

(Arkası var)

COOPERATIVE DEVELOPMENT DURING THE PAST 50 YEARS IN TURKEY

«To make cooperative is to unite
the materials and moral powers
as well as the intelligence and
abilities»

K. ATATÜRK

1973 is the 110 th anniversary of the Turkish Cooperative Movement, because whose beginning dates back to 1863, when Midhat Pacha carried out an experiment in the field of agricultural credit at Pirot, a town on the Bulgaristan - Yugoslav frontier.

Pacha's country bank, **Memleket Sandığı**, was a straightforward credit society designed to counteract the evil of local money - lenders. To encourage the peasants in habits of thrift and to accumulate reserves for the bank. Midhat Pacha introduced a system of compulsory deposits. Farmers had to place with the bank a portion of their profits from the sale of produce grown on the land belonging to the State. As funds mounted, credit was available. Thus it was out of necessity that Cooperation developed in Turkey.

Subsequently, Pacha founded numerous similar banks, until in 1889 their function was taken over by the present Agricultural Bank of Turkey.

Consumer and productive forms of Cooperation came later, and it was not until 1912 that the first retail store just opened in İstanbul. In the same year, the first producers' society was established among fig - growers. Other producers' organisations developed and a survey carried out in 1929 revealed that there were about 20 societies ranging from pure agriculturalists to

tabacco - growers, fruit - growers, cotton - growers and market - gardeners.

All these societies were established out of the members' own resources, but many of them subsequently failed, generally speaking, due to lack of managerial and commercial experience.

Cooperative Movement after the proclamation of the Republic.

At present, there are 15.992 cooperative societies with a membership of 3.449.147 in Turkey (the end of 1972). A brief description of the various activities of the Turkish Cooperative Movement will give us an idea of the scope of the tasks discharged by National Movement.

The years after 1923, date of the proclamation of the republic, are characterised by a continuously increasing of the cooperative activities in various branches of the economy. At the same time, the attention of the governmental circles has been gradually drawn to the cooperative movement. And, now, the Cooperation is in the way of the playing an important role in the development of the national economy.

Article 51 of the Turkish Constitution prescribes that «The State shall take the measures which will provide the development of the cooperative movement». The Five Years Plans also support this movement.

Above all, the cooperative Movement is considered necessary to improve the economic and social position of the agricultural population. So, a great importance has been given for the rural development throughout the Cooperation.

Now, let us go to present a brief survey on its present position :

Agricultural Credit Cooperatives

Agriculture constitutes the base of Turkey's national economy. In Turkey agricultural units are, on the whole, small and their investments are inadequate. In the present state, these units are unable to operate efficiently and make savings.

Turkey's foremost problem, as a country which is seeking the ways of developing economically, centers around the promotion of its agriculture. Among the different types of collective effort auxiliary to development, the cooperative movement, which concerns itself with providing credits to farmers and helping them to derive the maximum benefit from their produce, is of paramount importance.

The aim of agricultural credit cooperatives is to provide credits to farmers as well as to insure efficiency in his economic activities. In Turkey, cooperative efforts connected with agricultural credits are guided by the Agricultural Bank. Such guidance is not an end in itself, but is intended to educate and instruct.

Today, agricultural credit cooperatives and agricultural marketing cooperatives as well as rural multipurpose development cooperatives form the principal sector within the Cooperative Movement in Turkey. It was after the promulgation of the Law relating to the formation of the agricultural Credit Union in 1924 that the first of these credit unions was established by the famous Turkish Cooperator, Nusret UZGÖREN, at Trebizonde on the Black Sea. Several credit unions were set up under this law, but their development was disappointing. The Turkish Agricultural Bank, therefore, suggested a new law, and in 1935, the Law relating to agricultural credit cooperatives, No. 2836 and at the same time, the Law relating to agricultural marketing cooperatives, No. 2834 were passed. Since 1972, the agricultural credit cooperatives are submitted to a new law, No. 1581 which makes provision for their reorganization. Up to the present, all agricultural credit cooperatives and marketing cooperatives came under the provisions of that two laws (No. 2836 and 2834), and they have done much to improve the lot of the producers, discourage speculative practices and provide the farmer with better standards of living.

In Turkey, there were 2,040 agricultural credit cooperatives with 1,305,646 members at the end of 1972. These cooperatives serve to 21,554 villages. Their total capital is 213,082,357 millions Turkish Pounds.

The number of the agricultural marketing cooperatives was at the same date, 635. They had 252,085 members. These coope-

ratives had been amalgamated in 32 unions. Their total capital was 288.597.000 tp. Like the agricultural credit cooperatives, they are supported financially by the Agricultural Bank. Regional unions exercise considerable influence on the marketing of cotton, tobacco, nuts etc. The Unions own factories for processing produce for export.

Multipurpose Rural Development Cooperatives

In order to develop the small units, and convert them into family operations capable of surviving, it is necessary to take all the measures that will help to produce equipment needed in their operations. Foremost among these measures are educations, organization and a credit system suited to the peasants.

For this purpose, a project was undertaken and is now in process of implementation, designed to provide the capital which will play the principle role in the economic development of the villages. The results derived from the project are very interesting. By the implementation of this project some cooperative members got priority to be sent abroad by the State Employment Service.

Turkish workers began to be sent to foreign countries and especially to Germany through official channels in 1961. In the years that follow their numbers increased considerably. At present, the number of Turkish workers abroad is over one million. The most important point to be stressed here is the fact that the majority of those workers are peasants. They venture to go abroad in the hope of improving their financial situation and to achieve this goal they spend very little of what learn, save the rest and transfer these saving to Turkey in the form of foreign exchange. In fact, \$ 750.000.000 was thus transferred to Turkey by our workers in 1972. There is a tendency among Turkish workers abroad to invest their saving in certain enterprises. As a master of fact, a group of industrial workers has already taken the initial step to found joint - stock companies with large capital outlay and their venture has met with the full support of the Government.

Peasants, who constitute the majority of Turkish workers abroad, have shown the tendency to invest in enterprises in their villages. Yet, in order that rural development may be

realized in the best manner, it would be more advantageous to put these saving to profitable use right in the villages, particularly within the framework of Cooperative societies. It is most appropriate that the State and the relevant organizations spent extraordinary efforts to promote, encourage and organize the cooperative movemnt in such villages.

Novertheless, in order to encourage and realize the cooperative movement in a manner most advantageous to rural development, cooperatives should be founded before the peasants go abroad rather than gathering them together under the roof of a cooperative after they come back.

It is with this consideration in mind that an interministerial committee concerned with the problems of workers abroad took up this matter in 1965 and by the year's end put into effect the project entitled «Giving priority to villages which set up cooperatives before sending workers abroad».

The principle behind the project is this; To bring village development to realization, encourage the cooperative movement and in order that the necessary capital may be obtained for the cooperatives established according to this project, give preference to its members by sending them abroad.

The success of the project has prompted the Ministry of Rural Affairs to extend the project in 1966 to cover the whole country.

Now, in Turkey, there are 3.665 multipurpose rural development cooperatives and they serve more than 196.000 members.

We can summarize the purpose of these cooperatives as below:

- to increase profit of farmers' operations,
- to provide production means,
- to organize marketing facilities, construct and conduct marketing installations,
- to provide cheap consumption commadities,
- to support and contribute to the activities, related to the establishment of the agricultural industry.

Soil and Water Cooperatives

These cooperatives are organized by the Soil Conservation and Irrigation General Directorate of the Ministry of Rural Affairs. Farmers who want to irrigate and improve their land are united to establish «Soil and Water Cooperatives» by the General Directorate, that grants them certain amount of credit and technical assistance. Today, the total number of this type cooperatives is 1.037 with 66000 members.

Sugar Beet Cooperatives

In connection with agricultural cooperative organisations, mention should be made of the Beet Producers' Societies founded on the initiative of the Board of the Society of Turkish Sugar - Mills, a State enterprise. The intention was to organise beet producers so that they could eventually become to owners of existing, or new sugar mills. Since 1951 19 societies of beet producers have been formed, and their membership in 1972 was 440.344. Generally speaking, it can be said that all beet producers are organised within the societies, which are gathered in one Union in 1972. Moreover, in March 1954 the Beet Producers' Bank was established with a capital of 2,5 million Turkish pounds.

Weak Consumer Movement

Consumers' cooperatives have not as yet made any great impact on the national economy, and do not in fact operate on genuine cooperative principles. They generally sell on credit to customers irrespective of whether they are members or non-members, there is no wholesale society or union to supply them with goods or to give them advice on cooperative matters. There is also a dearth of qualified staff, ignorance of fundamental cooperative principles, and a lack of confidence between members and officials of the societies.

Guarantee Societies

Artisans guarantee societies have developed very satisfactorily since 1951. They function as credit societies for their members who are small traders or artisans. They charge a low rate

of interest and in December 1972 there were 500 of them. Their membership totalled 228.728, and their paid-up capital was 158.2 million Turkish pounds. Only the People's Bank is allowed to supply the guarantee societies with credit.

In August 1972, the guarantee cooperative societies have established their Central Union, to which 337 societies are affiliated.

Housing Societies

Finally in recent years another branch of the Cooperative Movement has been making headway amongst large sections of the middle classes, and particularly amongst civil servants and executives. The housing shortage in Turkey, particularly in the towns, is acute, but the Government has fostered the development of housing cooperatives. At the end of 1972, there were about 5.120 housing cooperatives with a 216.000 membership.

Cooperative Legislation

There exists three mains laws in Turkey, those :

a) Regulating the agricultural credit cooperatives.

At present, these cooperatives are governed by special Law No. 1581, which replaced the Law No. 2836 dated 27 october 1935 which had regulated the legal status of these cooperatives till 1972.

b) Regulating agricultural marketing cooperatives and their unions, (Law No. 2834.)

At least, 10 farmers are needed to form an agricultural marketing cooperative, and 3 agricultural marketing cooperatives can form an Agricultural Cooperative Marketing Union, at the producing and marketing centers of the crop that they are dealing.

c) Regulating all other types of cooperatives (Law No. 1163, of 24 April 1969).

Since 1949, the Turkish authorities, especially the Turkish Cooperative Association, have been fully aware of the necessity of revising the cooperative legislation of Turkey.

Cooperative societies, including the multipurpose Rural development cooperatives, are at present governed by Law No. 1163 of 1969, which has provided the unity for the first time. This new cooperative law improves the previous legislation. It allow for a better coordination at the interministerial level, as well as the application of a wider cooperative information an training programme.

The Turkish Cooperative Association

It is founded at İstanbul University in 1931, and it is moved to Ankara in 1933. The Association has been declared as an Association Serving Public Interest in 1946 by the Government. The subject with which the Association is concerned is theoretical and practical cooperative work. Its object is to propagate the cooperative spirit and idea, and to support activities in this direction.

The Association offers quite a large library service to all cooperators. The library has main Turkish and world cooperative text, reference books and periodicals.

The Association organizes conferences congresses and seminars very often on the main cooperative problems. It gives all kind of information about Turkish cooperative movement to the international organisations. And, it is affiliated to the International Cooperative Alliance. So, the Association represents Turkish Cooperation at international meetings.

The Association prepare **training programs** with the cooperative organisations of different countries for Turkish cooperative leaders. One, the most important of them was the collaboration with the kind interest of German Government for 10 years to train 60 cooperative leaders annually. Turkish side of this program was conducted up a few years ago by the Association.

As a matter of the fact, at the and of 1965, in conformity with the technical assistance of German Government of Turkey,

a cooperative training project has been taken effect for the first time, and 29 Turkish cooperators have found the possibility to train in Germany during 1966. As the second application of this cooperative training project, in addition, 28 cooperators gone to Germany at the end of 1966. As one intend that the project will continue ten years, Mr. Jalden, Adviser at the Federal Ministry of Economic Aid, Mr. Dr. Meyerholz and Mr. Schiffgen from the Raiffeisen Union were came in Turkey for the appreciation of the first application of the project. Till now, a serie of study and training visits to various important cooperative institutions in Germany is arranged in order to see the activities in place. We can say that, in brief, this promotional training program has contributed to educate the employees recruited from various cooperative organisations in Turkey.

C o n c l u s i o n

There is no simple answer to the problems that face the Cooperative Movement in Turkey, but important changes are taking place, espically in the agricultural field. These changes are in the nature of increase the development of the societies during the last 4 years.

Today, the factor accounting for the principal difficulties faced by the Turkish Cooperative Movement is a considerable educational deficit. At the moment, there is no training center for all cooperators at national level. However, every year new recruits are training and sent to the field to experience by some Institutions which interest in Cooperation as «The Training Center of the Agricultural Credit Cooperatives' Employees», Turkish People's Bank and the Turkish Cooperative Association.

Perhaps of more importance is, at national level also, the problem of auditing. At the present, the audits of primary societies are done by the auditors of the cooperatives themself and the staff of the Ministry of Commerce. But this is not sufficient. Although the Turkish Cooperative Association is in favour of the formation of an Audit Union, there is no any Union of this kind.

Another problem of the Turkish Cooperative Movement is

the formation of a Cooperative Bank. It is hoped that this Bank would begin operations during coming five years.

The results obtained in the fifty years of the Turkish cooperative activities show however good reason for optimism in the future. This Cooperative Movement is promising. Some cooperative area, members are beginning to be able to play an important part in public affairs. The annual congress of the various regions an opportunity to discussion of cooperative and economic problems. Today's nation wide cooperative organisations is the fruit of the great efforts which have been made during fifty years.

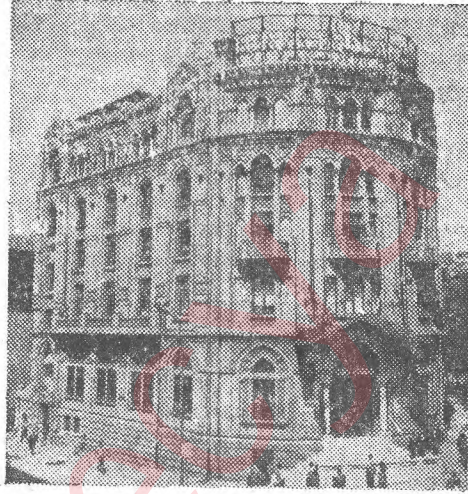
We cannot accept that tomorrow will be not more advantageous than today, because we are living in a age of rapid innovation. The Turkish Cooperative Movement has its disposal the resources, the energy and the imagination to solve the problems facing it.

Harun PASTANOĞLU
Vice - President of the Turkish
Cooperative Association, Ankara

BİLÜMUM BANKA MUAMELELERİ İÇİN

TÜRKİYE BANKASI

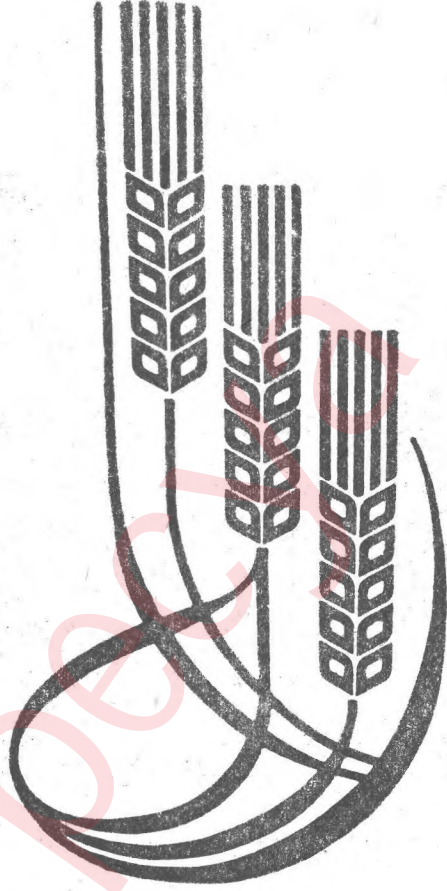
hizmetinizdedir

Umum Müdürlük - Ulus Meydanı (Ankara)

CARİ HESAPLAR • HAVALA • TİCARİ SENETLER • KREDİ MEKTUPLARI
• KEFALET MEKTUPLARI • DÖVİZ ALIM VE SATIMI • SEYAHAT
ÇEKLERİ • İTHALÂT AKREDİTİFLERİ • KİRALIK KASALAR • v. s.

DÜNYANIN HER TARAFINDA MUHABİRLERİ VARDIR

MUR

T.C. ZİRAAT BANKASI

*HER YERDE HER ZAMAN
hizmetinizde bulunmaktan kıvanç duyar*

KOOPERATİFÇİLİK

Founded in 1931

Kooperatifçilik is the publication of The Turkish Cooperative Association. It is published four times a year. The subscription price to the review is \$ 4 a year, air mail included. Correspondance relating to the review should be sent to «Türk Kooperatifçilik Kurumu, Mithatpaşa Caddesi 38, Ankara - Turkey
The Turkish Cooperative Association assumes no responsibility for the views expressed by authors whose contributions appear in Kooperatifçilik.

Edited For :

The Turkish Cooperative Association
Türk Kooperatifçilik Kurumu

Editorial Board

Harun PASTANOĞLU

T. Güngör URAS

Basri İMECE

Each issue of the review will contain some articles, research notes, communications, book review, announcement and news notes on cooperatives in English or French language. But the review is mainly issued for the Turkish readers. For that reason the contents will mainly Turkish.

★ TURKISH COOPERATIVE ASSOCIATION

Founded in 1931

General Board of Directors

Nusret N. UZGÖREN, President	Former General Manager, Turkish People's Bank
Hasan Tahsin EROL	Agricultural - Economist, Adviser, Ministry of Economy
Prof. Dr. Necmi SÖNMEZ	His excellency Minister of Rural Affairs
Muzaffer DENİZDÖVEN	Asst. General Manager, Turkish People's Bank
Yıldırım ERGİDEN	Manager, Turkish People's Bank
Şimşek ARMAN	Agricultural - Engineer, Ministry of Rural Affairs
Prof. Dr. Ziya Gökalp MÜLAYİM	Ankara University, Facult of Agriculture
Basri İMECE	Editor, Cooperative Review

ADMINISTRATIVE BOARD

Prof. Dr. Akif ERGİNAY, Chairman	Ankara University, Faculty of Law
Harun PASTANOĞLU Vice Chairman	Manager, Foreign Relations Department, Turkish People's Bank
T. Güngör URAS Treasurer	Economist, State Planning Organization
İ. Cevat AKYOL	Manager, Agricultural Cooperatives Department, Bank of Agriculture
Cevdet ALAGÖZ	Manager, Bank of Agriculture
Rahmi ÖNEN	Asst. General Manager, Turkish People's Bank
Dr. Emin ATALAY	General Secretary, Ankara Chamber of Industry

BOARD OF AUDITORS

Kâzım SEÇER	Dip. Eng. Bank of Agriculture
Ayhan İNAL	Accountant
Kadir KALFA	Agricultural Engineer, Ministry of Rural Affairs

Bizi tercih edenlere sorduk!

**Neden
Türkiye
Halk
Bankası?**

Emniyetli, sür'atli ve müşteriye kolaylık sağlayan bir bankacılık servisiniz var.

Küçük Sanayi'yi kaldırmak gibi güzel bir gayeniz var.

Hizmeti müşterinin ayağına götürebilmek için her yıl bir çok yeni şubeler açıyorsunuz.

**TÜRKİYE
HALK
BANKASI**